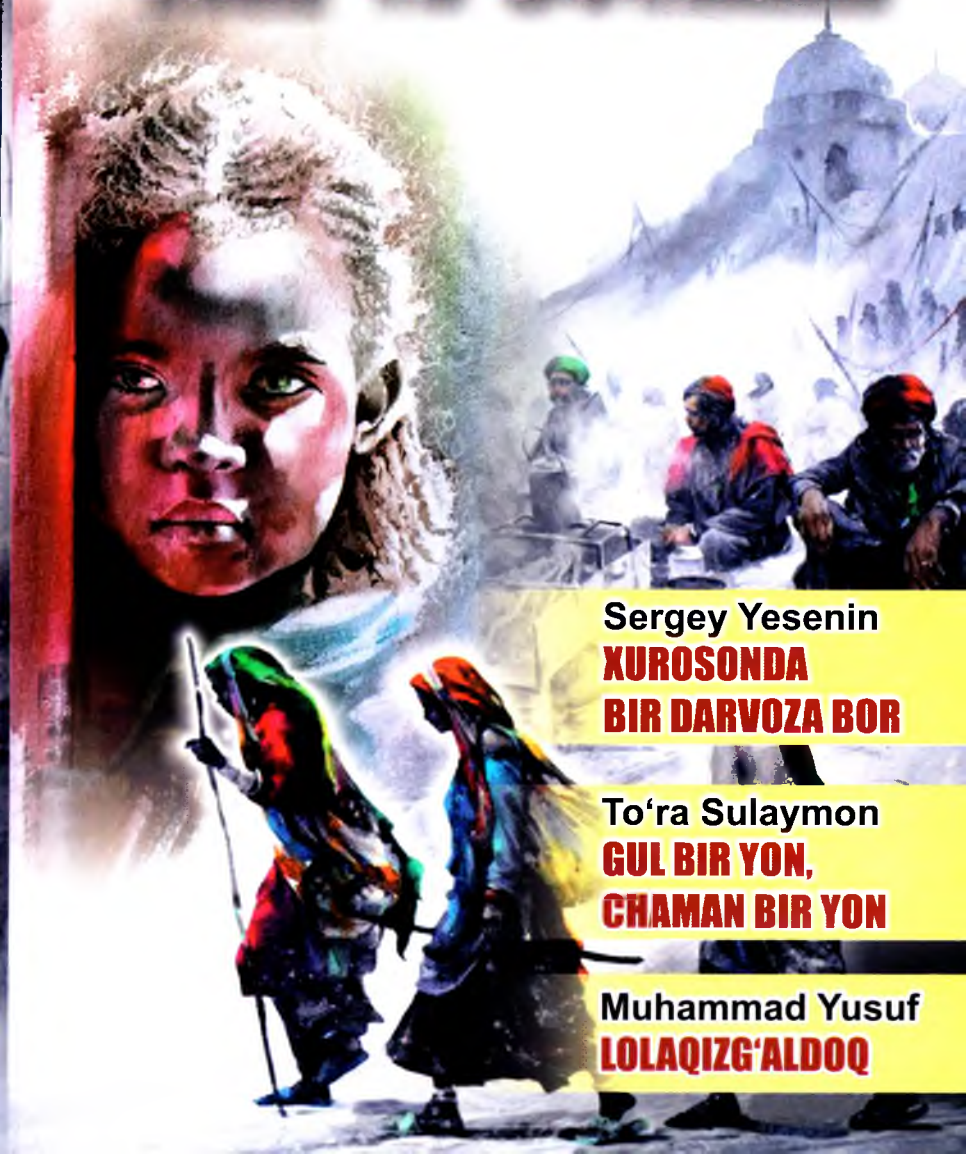

RABINDRANAT TAGOR

NUR VA SOYALAR

Sergey Yesenin
**XUROSONDA
BIR DARVOZA BOR**

To'ra Sulaymon
**GUL BIR YON,
CHAMAN BIR YON**

Muhammad Yusuf
LOLAQIZG'ALDOQ

Rabindranat Tagor
NUR VA SOYALAR

Sergey Yesenin
**XUROSONDA
BIR DARVOZA BOR**

To'ra Sulaymon
**GUL BIR YON,
CHAMAN BIR YON**

Muhammad Yusuf
LOLAQIZG'ALDOQ

UO•K 821.21+398-22

KBK 84 (5 XIN)

T 14

Qo'lingizdagi ushbu majmuaga Hindistonning buyuk adibi Rabindranat Tagorning bir juft hikoyasi, rus shoiri Sergey Yeseninning turkum she'rlari, shuningdek, atoqli o'zbek ijodkorlari – To'ra Sulaymon, Muhammad Yusuf she'rlaridan namunalar jamlandi. Inson, uni anglash, uning qalbini qog'ozda aks ettirish mazkur so'z san'atkorlarning bosh mavzusi, asosiy g'oyasidir.

ISBN 978-9943-5150-3-1

© G'afur G'ulom nomidagi
nashriyot-matbaa ijodiy
uyi, 2018

RABINDRANAT TAGOR

NUR VA SOYALAR

Hikoya

I

Kecha kun bo'yi yomg'ir yog'ib, bugun tindi, quyosh va to'zigan bulutlar yetilayotgan ertangi sholipoyalarga qarab birin-ketin panjalarini cho'zmoqdalar. Keng va ko'm-ko'k dalalar quyosh nuri tushishi bilan birdan yalt etib porlaydi-yu, yana bir lahzada quyuyq ko'lanka ostida qolib ketadi.

Osmon sahnasida faqat ikki aktyor o'ynamoqda – bulut va quyosh, ularning har biri o'z rolini bajaradi, ammo yer sahnasida, ayni bir vaqtda necha joyda, qancha dramalar o'ynalayotganini hisoblash mushkul.

Biz qishloq yo'li ustidagi bir uyda o'ynalayotgan kichik bir hayot dramasini ko'rsatish uchun pardani ko'tardik. Bu uyning faqat ko'chaga qaragan bir xonasi g'ishtdan qurilgan, uning ikki tomonidan boshlanib ketgan eski g'isht devor hovlini tamom ihota qilib, hovlidagi boshqa loyshuvoq hujralarni ham o'z ichiga oladi. Yarim yalang'och bir yigitchaning divanda o'tirgani derazadan ko'rinib turadi, u qo'lidagi kitobni o'qishga berilib, chap qo'lidagi xurmo yaprog'i bilan ba'zi-ba'zida o'zini yelpib, chivinlarni haydaydi.

Yo'l-yo'l soriyga o'ralgan bir qizcha ko'chada – deraza qarshisida u yoqdan-bu yoqqa o'tar va soriysining etagiga solib olgan olxo'ridan bitta-bitta olib yer edi. Qizchanning yuz ifodasidan uning divanda o'tirib kitob o'qiyotgan yigitcha bilan yaqin tanishligi ko'rinib turibdi. U bir amal-lab yigitning diqqatini jalb qilish niyatida, ammo o'zini

beparvolikka solar, go'yo faqat olxo'ri yeyish bilan band bo'lib, yigitchani payqamaganday ko'rinishga tirishar edi.

Baxtga qarshi, qunt bilan o'qiyotgan yigitchaning ko'z-lari ancha zaif, uzoqni yaxshi ko'rolmaganidan, qizchanning yasama beparvoligi unga hech ta'sir qilmadi. Aftidan, qizcha buni bilardi, shuning uchun birpasdan keyin, u yoqdan-bu yoqqa behuda yurish va soxta loqaydlik o'rniga, olxo'ri danaklarini ishga sola boshladi. Ko'rga ishing tushsa, o'z qadr-u g'ururingni saqlab qolishing qiyin!

Bir necha danak, go'yo tasodifan borib yog'och eshikka tiqillab tekkanda, yigitcha boshini ko'tardi. Mug'ambir qizcha buni payqab, etagidagi olxo'rilardan qip-qizillarini ajrata boshladi. Yigitcha ko'zlarini qisib qaragach, qizni tanidi: keyin kitobni qo'ydi-da, deraza oldiga kelib, tabassum bilan qizni chaqirdi.

– Giribala!

Giribala zo'r berib olxo'ri saralardi. Bu mashg'ulotga qattiq berilganday bo'lib, uydan ohista uzoqlasha boshladi.

Ko'zlari zaif yigitcha qizning bu qilig'i o'zining beixtiyor bir jinoyati uchun berilgan jazo ekanini darrov angladi-da, yugurib ko'chaga chiqdi.

– Hoy, Giribala, o'zi nima gap, bugun menga olxo'ri bermaysanmi?

Giribala unga e'tibor etmay, bir olxo'rini olib diqqat bilan ko'zdan kechirdi-yu, sovuqqonlik bilan yemoqqa kirishdi.

Bu olxo'rilar Giribalalarning bog'idan bo'lib, yigitchaning har kuni oladigan sovg'asi edi. Kim biladi, balki bugun Giribala bu odatini unutgandir, har nechuk, uning harakatlari olxo'rini faqat o'zi uchungina keltirganini ochiq ko'rsatib turardi. Unday desak, nega u olxo'rini birovning eshigi oldiga kelib yeydi, masalaning bu tomoni ravshan emasdi. Yigitcha qizning oldiga kelib, qo'ldan ushladi.

Dastlab, Giribala egilib, qo'lini bo'shatishga urinib ko'r-di, ammo birdan ko'zlari jiqqa yoshga to'lib, olxo'rilarni yerga tashladi-da, yigitning qo'lidan chiqib qochib ketdi.

Kechga tomon quyosh bilan bulutlar o'yini to'xtadi, oq momiqday bulutlar osmon ufqiga to'planib qoldi, daraxt yaproqlarida, hovuzlarda, yomg'irda yuvilgan tabiatning har bir zarrasida botayotgan quyoshning nurlari chaq nab turardi. Panjarali deraza oldida yana o'sha qizcha yuribdi, xonada esa, yana o'sha yigitcha o'tiribdi. Ammo endi qizchaning etagida olxo'ri, yigitchaning qo'lida kitob yo'q. Darvoqe, bu orada boshqa ba'zi muhim o'zgarishlar ham ro'y bergan edi.

Bu gal ham qizchaning nima maqsad bilan bu yerda aylanib yurganini aytish qiyin. Har holda uning harakatlaridan, xonada o'tirgan yigit bilan gaplashish niyatida ekani ko'rinmas edi. Qizcha erta bilan tashlab ketgan olxo'rilarim o'sib chiqmadimikan deb ko'rgani kelgan bo'lsa kerak. uning yurish-turishlariga qarab faqat shunday taxmin qilish mumkin.

Olxo'rilarning o'sib chiqmaganiga bosh sabab shuki, ular hozir yerda emas, divanda – yigitchaning oldida edi, qizcha bir nimalarni qidirganday bo'lib, ahyon-ahyonda yerga egilganida, yigitcha o'zicha kulib, jiddiy qiyofada, mevalarni ishtaha bilan birin-ketin yeb bitirmoqda edi. Mana bir necha danaklar go'yo tasodifiy ravishda borib qizchaning yoniga tushdi, hatto oyog'iga ham tegdi, Giribala o'zining parvosizligi uchun yigitcha o'ch olayotganini angladi. Axir shu yaxshi ishmi? Sho'rlik qizcha jajji yuragining g'ururini bosib, yarashish uchun bahona qidirib yurganda, uning og'ir yo'lga yana g'ov solish noinsoflik emasmi? U bu gal yigitni xafa qilmay deb kelgan edi! Uyatdan qizchaning yuzlari qip-qizarib ketdi, qochish uchun bahona qidira boshladi, xuddi shu paytda yigitcha

chiqib kelib qo‘lidan ushladi. Qizcha qo‘lini ajratib olishga urinsa ham, bu safar yig‘lamadi. Aksincha, qizarib, boshini o‘sha berahm yigitchaning orqasiga yashirib, qahqaha urib kulib yubordi; so‘ngra, go‘yo zo‘rlikka bo‘ysunib, panjarali zindonga kirayotgan asiradek uyga kirib ketdi.

Osmonda quyosh bilan bulutlarning o‘yini tabiiy bir hol bo‘lgandek, bu ikki mavjudotning yerdagi o‘yini ham tabiiy bir narsadir. Shuning bilan birga, quyosh va bulutlar o‘yini tabiiy hol emas, umuman olganda, buni o‘yin deb ham bo‘lmaydi, u faqat o‘yinni eslatadi, shuningdek, kishilik jamiyatida, ko‘rkam kuz kunida ro‘y berib turgan yuzlab voqealar orasida bu ikki noma‘lum kishining qisqagina tarixi, ahamiyatsizdek ko‘rinsa-da, aslida unday emas. Beparvolik bilan abadiylikni abadiylikka ulashtiradigan qadimiy, ulug‘ va ko‘zga ko‘rinmas tangri o‘sha kungi tong va oqshomning kulgisi-yu ko‘z yoshlariga bir umrning baxt va musibatlar urug‘ini sochib yuborgan edi. Shunday bo‘lishiga qaramay, qizchanning sababsiz gerdayishi, yolg‘iz tomoshabinlargagina emas, hatto dramaning bosh qahramoni boyagi yigitchaga ham tamomila anglashilmas edi. Nega bu qiz ba‘zan jahli chiqadi, ba‘zan esa cheksiz mehribonlik ko‘rsatadi, goho ko‘plab sovg‘alar olib keladi-yu, goho iltifotni butunlay unutadi, – bularning sababini anglash osonmas. Bugun u, butun aql-u fikrini, zakovatini ishga solib, yigitni quvontirmoq istasa, ertaga bor kuchini, qaysarligini ishga solib, uning jig‘iga tegadi. Agar yigitni biror yo‘l bilan xafa qilolmasa, qaysarligi ikki daf‘a ortadi, mabodo uni xafa qilguday bo‘lsa, qat‘iyati pushaymonlik bilan chil-chil bo‘lib har bir bo‘lagi ko‘z-yoshida erib ketar, bepoyon marhamat va mehribonlik oqimiga aylanardi.

Quyosh va bulutlar orasidagi bu ahamiyatsiz o‘yinning dastlabki ahamiyatsiz tarixi bundan keyingi bobda qisqacha bayon etiladi.

Butun qishloq aholisi bir-biriga dushman guruhlarga bo'lingan, bir-birlariga qarshi ig'vo tarqatadilar va shaqarqamish ekadilar, chaqimchilik qiladilar va jut ekadilar.

Faqat Shoshibushon bilan Giribalagina falsafa va adabiyot o'rganish bilan mashg'ul.

Bu do'stlik hech kimni taajjublantirmas va qiziqitirmas edi, chunki Giribala o'n yoshli qizcha bo'lib, Shoshibushon yaqindagina san'at magistri va huquq bakalavri unvonini olgan. Ular qo'shni edilar.

Giribalaning otasi Xorkumar bir vaqtlar o'z qishlog'ida ijaraga yer olib dehqonchilik qilardi, ammo keyin holi tang kelib, bisotida bor narsani sotdi-da, o'z xo'jayiniga noib bo'lib ishga kirdi; xo'jayini sira qishloqda yashamas edi. Xorkumar-ning qishlog'i o'zi yer ijarasi yig'ib yuradigan viloyatda, shu sababli u o'z uyidan uzoqqa borolmasdi.

San'at magistri unvonini olganda Shoshibushon huquq fanidan ham yaxshi imtihon topshirdi, lekin hech qanday ish bilan mashg'ul bo'lmadi. Hech kim bilan ortiqcha inoq ham bo'lmadi; majlislarga qatnashsa ham, biror marta ikki og'iz so'zlagan emas. Ko'zi zaifroq bo'lganidan, ba'zan oshnalari-ning tanimay qolardi, – u ko'zlarini qisib qarar, odamlar esa, buni nopisandlik nishonasi deb hisoblar edilar.

Olam dengiziga o'xshagan Kalkuttaday katta shaharda kishi o'z fikrlariga berilib, tanho yashasa, bu hol unga alohida ulug'vorlik bag'ishlaydi, ammo qishloqda bu xil yurish-turishni tamom boshqacha baholaydilar.

Shoshibushonni ishlashga majbur etish uchun qilingan harakatlari hech qanday natija bermagach, otasi uni qishloqqa keltirib, xo'jalikka qarashib turishni topshirdi. Shoshibushon qishloq aholisidan ko'pgina mazammat va ta'nalar eshitdi. Buning o'ziga xos sabablari bor edi: Sho-

shibushton osoyishtalik, tinchlikni yaxshi ko'rardi, shuning uchun uylanishni ham xohlamasdi. Qizlari balog'atga yetib, o'zlari yuk bo'lib qolgan ota-onalar esa, uning uylanishga mayli yo'qligini manmanlik deb, sho'rlikning bu «aybini» sira kechirmasdilar.

Shoshibushtonni qancha bezor qilsalar, u shuncha uydan chiqmas bo'lardi. Yigit odatda burchakdagi bir xonada divanda o'tirar, atrofida inglizcha kitoblar sochilib yotardi, u kitoblarni tanlab o'tirmas, qo'lga tushganini o'qiyverardi. Uning ishi shundan iborat edi. Xo'jalik ishlari uni qiziqtirmasdi.

Biz yuqorida aytib o'tgandek, qishloqda u bilan muomala qiladigan birdan-bir odam Giribala edi.

Giribalaning akalari maktabda o'qirdilar; maktabdan qaytgach, esi past singillariga yerning shakli qanday, yer kattami, quyosh kattami deganday so'roqlar berar edilar. Qizcha bularga noto'g'ri javob berganda, masxaraomuz kulishib uning xatosini tuzatardilar. Ko'zga tashlanib turgan narsalar quyoshning yerdan kattaligi haqidagi fikrga zid kelardi, ammo Giribala jasorat etib ba'zan bu haqda o'z tushunchalarini bayon etganda, akalari yana-da kekkayib:

– Sen nima deyapsan! – derdilar. – Bizning kitobda shunday deb yozilgan axir, sen bo'lsang...

Bosma kitoblarda shunday yozilganini eshitgach, sho'rlik Giribala qattiq zarba yeganday jim qolar, uning uchun boshqa dalillar kerak bo'lmasdi.

Qizcha akalari singari o'qishni o'rgangisi kelardi. Ba'zan u o'z xonasida o'tirib, kitobni ochar, allanimalar deb gapirar, o'zini o'qiyotganday ko'rsatib, tez-tez kitob varaqlar edi.

Kichik-kichik, tushunib bo'lmaydigan qora harflar, yelkalarida «i», «o» va «r» harflarining belgilarini ko'tarib, go'yo sirli bir olamning darvozasi oldidagi qorovullarday

yonma-yon turardilar-u, Giribalaning biror savoliga javob qaytarmas edilar. «Kotxamala» havasmandlik bilan zoriqib turgan qizchaga o'zining yo'lbars, bo'ri, eshak va otlar haqidagi afsonalarni so'zlamasdi, «Akenomonchjori» bo'lsa, indamaslikka ahd qilgandek, o'z tarixini so'zlamay, jim turardi.

Giribala akalaridan, o'qishni o'rgatinglar, deb iltimos qildi, ammo akalari buni eshitishni ham xohlamadilar. Unga faqat Shoshibushon yordam qildi.

Birinchi davrda Shoshibushon ham qizchaga «Kotxamala», «Akenomonchjori»dek sirli va tushunib bo'lmaydiganday tuyuldi.

Temirpanjarali derazalari ko'chaga qaragan kichik xonada yosh bir yigit divanda o'tirar, uning atroflarida kitoblar qalashib yotardi. Giribala tashqaridan deraza panjarasiga osilib, o'qishga ortiq berilgan bu g'alati odamga taajjub bilan boqar, kitoblarning ko'pligini ko'rib, bu odam mening akalarimdan ham bilimdonroq bo'lsa kerak, degan xulosaga kelardi. Uning uchun bundan ko'ra taajjubliroq ish yo'q. Qizcha, bu yigitning «Kotxamala»ni va dunyodagi boshqa eng muhim kitoblarni o'qigan bo'lishiga shubhalanmasdi. Shoshibushon kitob varaqlar, qizcha bo'lsa, jim turib, uning bilimi chegaralarini aniqlash uchun behuda urinardi.

Bora-bora Shoshibushon bu qizchaga e'tibor qila boshladi. Bir kun u rangli muqovalı bir kitobni ochib, qizchaga qaradi:

– Giri, beri kel, senga suratlar ko'rsataman!

Giri darhol qochib ketdi.

Ammo ertasiga yo'l-yo'l sorıy kiyib yana deraza oldiga keldi-da, o'qiyotgan yigitga jimgina tikilib tura berdi. Shoshibushon uni yana chaqirdi, qizcha sochlarini silkitib yana qochib ketdi.

Ularning tanishuvi shu tariqa boshlangan edi, ammo bu tanishuvning keyin qaysi yo'l bilan do'stlikka aylanganini, qachondan beri qizchaning Shoshibushon divanidagi kitoblar orasidan o'ziga muqim joy olganini hikoya qilish uchun maxsus tarixiy tekshirish o'tkazishga to'g'ri keladi.

Giribala Shoshibushondan o'qishnigina emas, yozishni ham o'rgana boshladi. Bu o'qituvchi o'zining kichkina shogirdiga o'qish, yozish va grammatikani o'rgatish bilan qanoatlanmay, unga ulug' yozuvchilarning asarlarini tarjima qilib berib, bular haqida qizchaning fikrini so'rar edi desak, hammaning kulishi aniq. Bularidan qizgina biror narsa anglarmidi, yo'qmi – buni Xudo biladi, ammo o'qituvchining bu qadar jonbozligi qizchaga juda yoqib tushgani shak-shubhasiz. Anglashilgan va anglashilmagan narsalar uning bolalik tasavvurida bir-biriga qo'shilib, go'zal lavhalarni bunyodga keltirardi. U jim turib, ko'zlarini katta ochib, diqqat bilan tinglar, ahyon-ahyonda o'rinsiz savollar berar yoki birdan mavzudan chetga chiqib, gapga tushib ketardi. Shoshibushon bunday hollarda qizchaning gapini bo'lmas, ulug' asarlar haqida kichik tanqidchining fikrlarini eshitib, benihoyat mamnun bo'lardi. Butun qishloqda uning dilidagini anglaydigan birdan bir odam shu qizcha edi.

Giribala Shoshibushon bilan tanishganda 8 yashar edi, hozir 10 ga kirdi. Bu ikki yil mobaynida u ingliz va bengal alifbosini o'rganib, bir qancha boshlang'ich kitoblarni o'qib chiqdi. Shoshibushon bo'lsa, o'zining qishloqda o'tkazgan ikki yillik umrini yolg'izlikda o'tdi deb shikoyat qilolmas edi.

III

Giribalaning otasi Xorkumar bilan Shoshibushonning munosabati yaxshi emas edi. Xorkumar bu o'qimishlining oldiga dastlab sud ishiga tegishli har xil da'volar, raddiyalar munosabati bilan maslahatga kelib yurdi, ammo bakalavr bu xil ishlarga qiziqmay, noibga o'zining huquq bobida hech narsa bilmasligiga ochiqdan-ochiq iqror bo'ldi. Xorkumar buni faqat bahona deb o'yladi. Shunday qilib ikki yilcha vaqt o'tdi.

Bir kun o'jar bir ijarachining adabini berib qo'yish zarurati tug'ilib qoldi. Noib u ijarachini nojo'ya harakatlari uchun sudga bermoqchi bo'lib, shu haqidagi ariza qanday bo'lishi lozim degan mazmundagi savollar bilan Shoshibushonga yopishib oldi. Shoshibushonning noibga maslahat bermagani-ku mayli-ya, ammo u qandaydir osoyishtalik va qat'iyat bilan Xorkumarga shunday so'zlar aytdiki, bu so'zlarni unga yoqib tushadi deb o'ylash aslo mumkin emas!

Xorkumarning ijarachilarga qarshi boshlagan hamma da'volari o'zining zarariga hal bo'ldi. Jig'ibiyroni chiqqan noib, raqiblaringa Shoshibushon yordam qilgan deb, nima bo'lsa ham, yigitchani qishloqdan chiqarib yuborish payiga tushdi.

Shoshibushonning ekin maydonlarida sigirlar yura boshladi, kimdir loviyalariga o't qo'ydi, yerlarining uvoti haqida nizolar paydo bo'ldi, Shoshibushonning ijarachilari ijara haqi to'lashdan bosh tortdilar va hatto, ustidan yolg'on maxfiy xabarlar yozmoqchi bo'ldilar; oxiri ish shu darajaga borib yetdiki, agar kechroq ko'chaga chiqquday bo'lsa, o'zini kaltaklab, uyiga o't qo'ymoqchilar, degan ovozarlar ham tarqaldi.

Osoyishtalikni yaxshi ko'radigan yuvosh Shoshibushon oxiri Kalkuttaga ketishga qaror qildi. U jo'nay deb turganda, qishloqqa okrug sudyasi kelib qoldi. Uning yugurdaklari, xizmatchilari, politsiyachilari, itlari, otlari va otboqari butun qishloqni larzaga keltirdi.

Bolalar, yo'lbars orqasidan kuzatib borgan chiyabo'ri galasidek, qiziqish va qo'rquv bilan sudya tushgan hovli atrofida to'dalashib yurardilar.

Noib janoblari mehmonnavozlikka ketgan xarajatlari ni ortig'i bilan qaytishini eslab, sud raisini tovuq, tuxum, yog' va sut bilan ta'minlab turdi. Noib janoblari favqulodda tirishqoqlik bilan, sud raisiga oziq-ovqatni keragidan ortiq yetkazib berdi, ammo bir kuni erta bilan sudning farroshi kelib, sohibning itlariga o'n qadoq yog' talab qilganda, Xorkumarning toqati toq bo'ldi. Agar sohibning itlari mahalliy itlardan ko'ra ko'proq yog'ni uyalmay hazm etsalar ham, har holda bu qadar yog' ularning salomatliklariga ziyon qiladi deb, farroshni quruq qaytardi.

Farrosh borib o'z xo'jasiga: men noibning oldiga borib itlar uchun qayerdan go'sht sotib olish mumkin deb so'rasam, u ko'pchilik oldida past toifaga mansubligimni pesh qilib haydadi, nopisandlik qilib hatto sizga ham til tegizdi, dedi.

Sohiblar uchun braxmanlarning toifaviy g'ururi toqat qilib bo'lmaydigan hol edi, buning ustiga noib uning farroshini haqorat qilgan, bunga sud raisi chiday olmadi, darhol «noib chaqirilsin» deb buyruq berdi.

Noib titrab-qaqshab, kalima o'girib sohibning eshigi-ga keldi. Oyoq tovushlari eshitilganda sud raisi tashqariga chiqdi.

– Nega sen mening farroshimni haydab yubording? – deb qichqirib so'radi u ajnabiy talaffuz bilan.

Xorkumar ta'zim qilib, shoshilgan holda, o'zining hech vaqt bu xil bezbetlikka yo'l qo'ymasligini aytdi; to'g'ri, dastlab o'n qadoq yog' berishga ko'nmagan bo'lsa ham, keyin to'rt oyoqlilarga ezgulik qilish niyatida mazkur narsani topish uchun kishilar yuborgan.

Sohib kimni, qayerga yubording deb so'radi.

Xorkumar og'ziga kelgan birinchi ismni aytdi. Sohib inobatli kishilarga bu masalani aniqlashni topshirib, noibni o'z uyida olib qoldi, yuborilgan odamlar kechqurun kelib, hech kimni hech yoqqa yuborgan emas ekan, deb xabar qildilar. Endi sud raisida noibning so'zlari yolg'on, farroshning gaplari to'g'ri ekaniga shak-shubha qolmagan edi.

Sud raisi g'azab bilan qichqirib, farroshga buyurdi:

– Qani, qulog'idan cho'zib, uydan chiqarib yubor!

Farrosh fursatni boy bermay, atrofga to'plangan xalqning ko'z oldida sohibning buyrug'ini bajardi.

Bu haqdagi xabar darhol qishloqqa tarqalib ketdi. Haqoratlangan Xorkumar uyiga kelganda tomog'idan ovqat ham o'tmay, o'likday cho'zilib yotdi.

Xorkumarning lavozimi unga ko'pgina dushmanlar orttirgan edi, bu xabar ularni juda mamnun etdi. Ammo Kalkuttaga jo'nashga hozirlangan Shoshibushon bu xabarni eshitganda g'oyat darg'azab bo'lib, tuni bilan uxlay olmadi. Erta bilan u Xorkumarning uyiga keldi. Xorkumar Shoshibushonning qo'lidan ushlab o'pkasi to'lib yig'ladi.

– Haqorat da'vosi bilan sud raisini javobgarlikka tortish kerak. Men sizning himoyachingiz bo'laman.

Sohibni sudga berish haqidagi fikrni eshitib, noib qo'rqib ketdi. Lekin Shoshibushon o'z fikrida turib oldi.

Xorkumar o'ylab ko'rish uchun fursat so'radi. Biroq o'zining xo'rlangani haqidagi ovoza hamma yerga tarqalib, dushmanlari o'z quvonchlarini yashirmay yurganini

bilgach, u ortiq chidab tura olmay, Shoshibushondan yordam so‘rab keldi.

– Babu, mening eshitishimcha, nima uchundir sen Kalkuttaga ketishga qaror qilibsən. Bu fikringdan qayt. Qishloqda senday bir odamning bo‘lishi bizlarni ruhlantiradi.

IV

Hamisha odamlardan yashirinib yurgan Shoshibushon sudga keldi. Shoshibushonning gaplarini eshitib bo‘lgach, sud raisi uni o‘z kabinetiga chaqirib, shunday dedi:

– Shoshi babu, shu ishni ovoza qilmay, o‘zaro hal qila qolsak yaxshi bo‘lmasmikin?

Shoshibushon zaif ko‘zlarini qisgan holda stolda yotgan qonunlar to‘plamining muqovasiga diqqat bilan nazar tashladi.

– Men o‘z himoyam ostidagi odamga bunday maslahat bera olmayman. U xalq orasida haqoratlangan. Shunday bo‘lgach, qanday qilib bu ishni «ovoza qilmay hal etib» bo‘ladi?

Qisqagina suhbatdan sohib shuni bildiki, bu kamgap, ko‘zlari zaif odamni o‘z yo‘liga kiritishi oson emas ekan.

– Ol rayt, babu, ko‘ramiz, qani bundan nima chiqar ekan. Sud bo‘ladigan kunni belgilab, rais chiqib ketdi.

Bu orada okrug sudining raisi zamindorga shunday deb yozdi:

«Sening noibing mening xizmatkorlarimni haqorat qildi. Bu bilan u menga hurmatsizlik ko‘rsatdi. Unga munosib choralar ko‘rishingga ishonaman».

Zamindor Xorkumarni chaqirib keltirdi. Xorkumar ham zamindorga bo‘lib o‘tgan voqeani batafsil so‘zlab berdi. Buni eshitib zamindor juda g‘azablanib ketdi.

– Axir, gapni cho‘zib o‘tirmasdan farroshga o‘n qadoq yog‘ni berib yuborsang bo‘lmasmidi? Nima, bu bilan qashshoq bo‘lib qolarmiding?

Xorkumar o‘zining yanglishganini sezdi, darhaqiqat, bundan u hech ziyon qilmas edi. O‘z aybiga iqrор bo‘lib dedi:

– Ko‘rinib turibdiki, men shu kun chap yonimdan turgan ekanman. Shuning uchun shunday ahmoqlik qilibman.

– Senga sohib ustidan shikoyat qilishga kim maslahat berdi?

– Marhamatlim, men shikoyat qilmoqchi emas edim. Bu mening hamqishlog‘im Shoshining ishi. Uning sud ishlarida hech qanday tajribasi yo‘q, bu g‘avg‘oni mening roziligimsiz shu bola qo‘zg‘adi.

Zamindor Shoshibushondan qattiq xafa bo‘ldi: bu yangi chiqqan ishsiz advokat nom chiqarish uchun har qanday oldi-qochdiga tayyor! U, ish darhol to‘xtatilsin, deb noibga buyruq berdi.

Xorkumar sovg‘aga bir qancha meva-cheva olib, okrug sudining raisi huzuriga keldi. Sohib ustidan shikoyat qilish mening ta‘bimdagi ish emas, bu haligi ona suti og‘zidan ketmagan hamqishlog‘im advokat Shoshibushonning ishi, u menga hech narsa demasdan, o‘zicha shunday behuda ishni boshlagan dedi. Sohib buni eshitib, Shoshibushonning xatti-harakatidan benihoyat darg‘azab bo‘lib, noibning uzrlaridan to‘la qanoat hosil etdi. U, garchi g‘azab ustida noibga jazo berishga buyurgan bo‘lsam-da, hozir o‘z qilmishimga afsuslanyapman, dedi.

Sohib yaqinda bengal tilidan yaxshi imtihon topshirgani uchun hozir oddiy odamlar bilan oliy uslubda gaplashar edi.

– Men xafa bo‘lganim yo‘q, – dedi noib, – ma‘lumki ota-onalar ham jahllari chiqqanda bolalariga jazo beradilar, ammo keyinchalik ularni tizzalariga o‘tqizib erkalatadilar.

Okrug sudining raisiga va xizmatkorlariga keltirgan sovg'asini bo'lib bergach, Xorkumar mahalliy sud raisini ko'rish uchun uning oldiga bordi. Shoshibushonning yuzsizlarcha harakatini eshitgan sud raisi bunday dedi:

– Men ham taajjubda qoldim. Men hamisha noib babu aqlli odam degan fikrda edim, to'satdan menga: u kishi bu ishni bosti-bosti qilishga rozi emas, ishni sudga berish niyatida, dedilar. Men o'z quloqlaringa ishonmadim. Endi menga hamma narsa tushunarli...

Oxiri u noibdan, Shoshi Kongress a'zosi emasmi, deb so'radi. Xorkumar, kiprik qoqmay «ha», deb javob berdi.

Sohibning o'ziga xos tushunchasida bu ishlarning mohiyati ravshan edi: bular bari Kongressning qo'li bilan qilingan! Kongress agentlari yashirincha, har yerda ig'vo qilib, janjal chiqarishga imkoniyat qidirib yuradilar, so'ng buni «Amrita bazar» gazetasida bosib, hukumat bilan janjallashadilar. U o'ziga bir zarb bilan bu fitnachilarning hammasini bir yoqli qilishga yetarli huquq bermagani uchun hind hukumatini juda zaif hisoblar edi. Ammo Kongresschi Shoshibushonning nomini diliga tugib qo'ydi.

V

Olamda katta voqealar ro'y berganda, kichik voqealar ham och tomirlarini cho'zib, fursatni qo'ldan bermay, o'z huquqlarini talab etadilar.

Shoshibushon Xorkumar ishi yuzasidan harakat boshlab, katta kitoblardan shu ishga doir yo'l-yo'riq izlaganda, fikran o'z nutqini mashq qilar, guvohlarni takror so'roqqa chaqirar, hayajon bilan titrab, terga pishgan holda, o'zini sud majlisida, ko'p xalq orasida to'la g'alabaga erishgan-day tasavvur etardi, yosh shogirdi esa har kun belgili bir vaqtda uning eshigiga kelib turardi. Qizning qo'lida eski

chorupat, siyoh bilan yozib to'latilgan daftar, o'z bog'lari-
dan goh meva, goh gul, goh shirinlik olib kelardi. Birinchi
kunlarda Shoshibushonning qandaydir suratsiz, vahimali
kitob o'qiyotganini ko'rdi. Ilgari u qanday kitob o'qima-
sin, undan biror narsani Giribalaga tushuntirishga urinardi.
Nahotki endi, shuncha ko'p katta, qora kitoblarda uning
uchun ikki og'iz so'z topilmasa? Nahotki buning sababi
kitoblarning kattaligida-yu, uning kichikligida bo'lsa!

Dastlab o'qituvchining diqqatini jalb qilish uchun
ashula aytdi, so'ng xat yozdi, oxiri yozganlarini tebra-
na-tebrana bor tovushi bilan qichqirib o'qidi, – hech qan-
day natija chiqmadi. Qizcha katta qora kitobdan juda ham
xafa edi. Bu kitob unga qandaydir badburush, berahm, yo-
vuz maxluqday tuyuldi. Uning tushunib bo'lmaydigan har
bir sahifasi Giribalaga so'zsiz nafrat bilan qaragan qanday-
dir yomon odamning basharasiday ko'rinardi. Agar biror
o'g'ri shu kitobni o'g'irlab ketsa, uni mukofotlash uchun
Giribala ayasining sandiqchasidan butun shirinliklarni olib
chiqqan bo'lar edi. Shu kitob nobud bo'lsin deb qiz becho-
ra ne-ne duolar bilan xudolarga murojaat qilmadi. Ammo
xudolar unga quloq solmadilar, shuning uchun men ham
bu duolarning mazmunini o'quvchilarimga so'zlab o'tiri-
shni lozim ko'rmadim.

Shunda xafa bo'lgan qizcha uch kungacha o'qituv-
chisining oldiga bormaslikka qaror qildi. Keyin, ko'rgan
choralarining natijasini aniqlash maqsadida yana bordi, –
albatta, bu borish tamom boshqa ish bilan edi.

Yo'lda yashirincha Shoshibushonning derzasiga qa-
radi: endi Shoshibushon yonida u qora kitoblar yo'q edi.
O'zi xona o'rtasida turib, qo'llarini cho'zib, derzaning
temir panjarasiga murojaat etib, chet tilida nutq so'zlardi.
Ehtimol, u o'z nutqi sudlarning yuragini eritadimi-yo'q-
mi deb temirlarda sinab ko'rayotgandir. Hayotni faqat ki-

tohlardan o'rgangan Shoshibushon agar qadim zamonlarda Demosfen, Sitseron, Bark, Sheridan kabi notiqalar o'z nutqlari bilan mo'jizalar ko'rsatgan bo'lsalar, so'z o'qlari bilan adolatsizlikni tor-mor etib, zo'ravonlikni fosh etgan, takabburni yerga qaratgan bo'lsalar, bizning zamonda ham imkondan xorij hech narsa yo'q-ku, deb o'ylar edi. U o'zining kichkina qishloqchadagi uyida turib, mansab mayidan mast bo'lgan bu inglizni butun dunyo oldida uyaltiraman, uni o'z qilmishlariga pushaymon bo'lishiga majbur etaman deb o'ylardi. Osmonlardagi xudolar uni eshitib kuldilarmi yoki ularning ilohiy ko'zlaridan yosh to'kildimi – buni hech kim bilmaydi.

Shunday fikrlarga sho'ng'ib ketgan Shoshibushon, o'sha kuni Giribalaning kelganini sezmedi. Qizchanning etagida olxo'ri yo'q edi – u olxo'ri danaklarining ta'siriga ishonmay qo'ydi. Endi Shoshibushon beparvolik bilan: «Giri, bugun olxo'ri yo'qmi?» deb so'raganda, bu gap qizchaga xuddi masxaralaganday tuyulib: «Bor-e» deb, qochib ketardi. Bugun olxo'risi yo'qligidan mug'ambirlikka o'tdi. Birdan ko'zlarini uzoqlarga tikib, qattiq qichqirdi:

– Shorno, meni kutib tur, hozir boraman!

Erkak o'quvchilar bu gap qizchanning uzoqdan o'tib borayotgan dugonasiga qarata aytilgan deb o'ylashlari mumkin, lekin ayol o'quvchilar u yerda hech kim yo'qligini va bu gap yonginasida turgan yigitchaga aytilganini darrov fahmlaydilar. Hayhot bu mug'ambirlik ko'zlari zaif odamga hech kor qilmadi. Shoshibushon qizchanning so'zlarini eshitdi-yu, lekin ma'nosini anglamadi. U, qizchanning o'ynagisi kelyapti, deb o'yladi, uning esa, hozir qizcha bilan mashg'ul bo'lishga vaqti yo'q. Buning sababi shuki, u bugun ba'zilarining yuraklariga qadash uchun o'tkir so'z o'qlari izlamoq bilan band. Ammo kichkina qizchanning qo'li bilan otilgan o'qlar nishonga tegmagandek, olim odam-

ning o'qlari ham nishonga tegmay, xato ketganini o'quvchilar biladilar.

Olxo'ri danaklarining bir yaxshi jihati shuki, ularni birin-ketin otavergach, bordi-yu to'rttasi xato ketganda ham, beshinchisi borib mo'ljalga tegishi muqarrar. Ammo Shorno o'ylab topilgan nom bo'lsa-da, «meni kut, men boraman» degandan keyin, bu yerda turish mumkin emas, mabodo joyida tura bersa, odamlar Shorno degan qizning borligiga shubha qiladilar. Shuning uchun, bu tadbir ham natija bermagach, Giribala darrov ketishga majbur bo'ldi. Ammo shuni ham aytish kerakki, uning harakatida dugonasini ko'rishga bo'lgan chin xohishning tabiiy quvonchlari sezilmas edi. U orqasiga qayrilmay, o'z izidan biror kishi kelyaptimi-yo'qmi, shuni bilishga tirishardi. Ketidan hech kim kelmayotganini sezgandan keyin ham, bir narsaga umid qilganday, yana orqasiga qayrilib qaradi, hech kimni ko'rmagach, xo'rlik va alam shiddatidan to'zgi'ib ketgan charupatni yirtib-yirtib, o'zining so'nggi umidlari bilan birga yerga tashladi. Agar shu topda Shoshibushondan o'rgangan bilimlarini qaytarib berish yo'li topilsa, ularni ham yigitning eshigi oldiga olxo'ri danaklariday irg'itib ketardi. Qizcha Shoshibushon bilan ko'rishgungacha u o'rgatgan hamma narsalarni esdan chiqarishga qattiq qaror qildi. U holda, o'qituvchi undan so'raydi, u esa birortasiga javob qaytara olmaydi. Ha, bittasigayam, bittasigayam. O'shanda u yigit o'zining qanday yomon ish qilganini payqaydi!

Alamdan Giribalaning ko'zlari jiqqa yoshga to'ldi. Hamma narsani unutganini bilib Shoshibushonning xafa bo'lishini o'ylaganida, qizchanning ezilgan yuragi birmuncha tinchlandi, ammo Shoshibushonning aybi bilan kela-jakda nodon bo'lib qolishini o'ylaganida, baxtsiz Giribalaning o'ziga rahmi kelardi.

Osmonda bulutlar suzardi – yomg‘ir fasli boshlanganda bu xil bulutlarni har kun ko‘rish mumkin.

Giribala yo‘l bo‘yidagi daraxt orqasiga bekinib, alami-ga chidolmay yig‘lab yubordi. Kuniga qancha qizlar shu xilda sababsiz ko‘zyoshi to‘kadilar. Bunda diqqatga sazovor hech narsa yo‘q.

VI

Shoshibushonning yuridik izlanishlari va notqlik mashqlari nechun behuda bo‘lib chiqqani o‘quvchilarga ma‘lum: sudga berilgan shikoyat to‘satdan qaytarib olindi. Xorkumar o‘z tumaniga faxriy sudya etib tayin qilindi. Endi u kir chakmon kiyib, yog‘i chiqqan salla o‘rab, tez-tez sudga borar, shuning bilan birga har gal, sohib huzuriga kirib, unga ta‘zim qilib chiqishni tark etmasdi.

Bir necha kundan keyin Shoshibushonning qora, katta kitobi Giribalaning qarg‘ishiga uchradi, – uyning qorong‘i bir burchagiga tashlab qo‘yilgan, ustini chang bosib, esdan chiqib ketgan edi. Axir Giribala qayerda, bu mudhish kitobga bo‘lgan e‘tiborsizlikdan quvonadigan qizcha qayerda?

O‘sha kuni Shoshibushon qonun to‘plamini yopib qo‘ygach, Giribalaning ketib qolganini fahmladi. U xayol surib, so‘nggi kunlarda qizchaning qilgan harakatlarini esladi. U Giribalaning bir kun erta bilan soriysi etagida hali yomg‘ir nami qurimagan bakul gullari ko‘tarib kelganini esladi, o‘shanda u qizchaga qayrilib ham boqmagani edi. Qizcha esa dastlab o‘zini yo‘qotayozdi, lekin keyincha soriysidan igna-ip olib, boshini egib, gullarni birin-ketin ipga tiza boshladi, u bu ishni juda sekin qilsa ham, oxiri tugatdi. Kun kechikib, Giribalaning uyga qaytish vaqti yetgan edi. Shoshibushon bo‘lsa, hanuz o‘qish bilan mashg‘ul bo‘ldi. Qiz g‘oyat xafa bo‘lib, gullarni divanda

qoldirib chiqib ketdi. Yigitcha bu xil beparvolik qizning izzat-nafsiga tekkanini fahmlab qoldi. Qizcha esa uning oldiga kirmay qo'ydi, faqat ahyon-ahyonda uyi yonidan o'tib qolardi, xolos; oxiri qizcha butunlay kelmaydigan bo'lib qoldi, – bunga ham ancha vaqt bo'ldi. Qizchaning izzat-nafsi bu qadar e'tiborsizlikka bardosh bermasligi muqarrar edi. Shoshibushon chuqur uf tortib, go'yo bir narsasini yo'qotganday devorga suyandi. Endi uning kichkina shogirdi yo'q edi, o'qishga bo'lgan har qanday havasi ham yo'qoldi. U kitobni olib, ikki-uch sahifa o'qib yana joyiga qo'yar, yozishga kirishar, lekin minut sayin cho'chib, birovni kutganday ko'chaga qarar, yoza boshlagan narsasini tashlardi.

Shoshibushon Giribala og'rib-netib qolmadimikan deb qo'rqdi. Ehtiyot bilan surishtirib, xavotirning o'rinsiz ekanini bildi. Giribalani yaqinda erga beradilar, shuning uchun uydan chiqishi mumkin emas.

Charupatni yirtib, loy ko'chaga tashlab kelgan kuni-ning ertasiga, Giri soriy etagiga shirinliklar solib, shoshilib uydan chiqdi. Havo dimligidan tuni bilan uxlamay chiqqan Xorkumar ilk sahardan beligacha yalang'och bo'lib olib, hovlida o'tirgan edi.

- Sen qayoqqa ketyapsan, – deb so'radi u Giridan.
- Shoshi amakimnikiga.
- Nima qilasan Shoshi amakinikida, bor, uyga kir!

Shundan keyin uni so'ka boshladi; kap-katta qiz, yaqinda erga tegadi-yu, uyatni bilmaydi. Ana shundan keyin, unga ko'chaga chiqishni man qildilar. Endi ruxsat so'rash, yolvorish foydasiz. Bu hol qizning g'ururini poymol qildi. Mango mevasining quyuq sharbati, betel va limonlar qaytib o'z joyiga qo'yildi. Yomg'irlar boshlandi, bakul gullari to'kilmoqda, guavi mevalari daraxtda osilib yotibdi, pishib

yerga to'kilgan olxo'rilarni qushlar cho'qimoqda. Afsuski, to'zg'igan charupat ham endi yo'q bo'lib ketdi.

VII

Giribalaning to'yida surnaylar chalingan kuni, tantanaga taklif etilmagan Shoshibushon qayiqda Kalkuttaga tomon suzib ketdi.

Xorkumar o'z shikoyatini qaytarib olgandan beri, Shoshibushonni ko'rishga ko'zi yo'q edi. U, Shoshi mendan nafratlanadi, deb qattiq ishonardi. U o'zi tasavvur etgan bu nafratning minglab nishonalarini Shoshibushonning ko'zlarida, yuzlarida, xatti-harakatida ko'rdi. U o'zining bir vaqt xo'rlanganini qishloq aholisi allaqachon unutgan, faqat Shoshibushongina eslab yuradi, deb hisoblar, shuning uchun yigitchaning ko'ziga qarolmasdi. Shoshibushon bilan uchrashganda o'ng'aysiz holatda qolar, shu bilan birga, yigitchaga g'azabi kelardi. U, Shoshini qishloqdan ketkazaman deb ahd qildi.

Bunday odamni o'z uyidan chiqib ketishga majbur etish og'ir ish emas. Noib janoblari tez fursatda o'z murodigaga yeta qoldi. Bir kun Shoshi qayiqqa kitoblari bilan bir necha temir sandiqni yukladi. Uni bu qishloqqa bog'lab turgan birdan-bir ip shu kungi to'y tufayli tamom uzildi. U, ilgari bu nozik ip qalbini naqadar mahkam o'rab olganini tasavvur etmas edi. Qayiq daryo sohili bo'ylab yurib, tanish daraxtlarning uchlari uzoqlarda ko'zdan g'oyib bo'la boshladi, to'y musiqasi borgan sari zaiflashardi, birdan yigitning ko'ngli buzilib, nimadir tomog'ini siqib keldi, chakka tomirlari tez-tez ura boshladi, nazarida butun olam aldovchi sarobday ko'rindi.

Qayiq oqim bo'ylab ketgan bo'lsa ham, qarshi tomondan esgan qattiq shamol suzishni og'irlashtirar edi. Shu

payt daryoda bir voqea yuz berib, Shoshibushon sayohati-ning to'xtalishiga sabab bo'ldi.

Yaqinda temir yo'lni qo'shni tumanlar bilan bog'laydi-
gan yangi paroxod yo'li ochilgan edi. Paroxod parraklari
bilan suvni to'lqinlantirib, pishqirgancha oqimga qarshi
suzib kelardi. Unda yangi paroxod boshqarmasining raisi
yosh sohib va bir qancha yo'lovchilar bo'lib, birmunchasi
Shoshibushonning hamqishloqlari edi.

Qandaydir savdogar barkasi paroxodni quvib o'tishga
intilib, goh o'zib ketar, goh orqada qolardi. Qayiqchi bu
musobaqaga haddan tashqari qiziqib, birinchi yelkan us-
tiga ikkinchisini, ikkinchisi ustiga uchinchisini ko'tardi.
Shamolning tazyiqidan uzun langar oldinga qarab egildi.
Qayiq kesib o'tgan baland to'lqinlar uning bortlariga kelib
urilar, barkas esa, suvliqni tishlab chopgan otday tez ke-
tar edi. Daryo biroz qayrilib oqqan yerda barkas paroxod
yo'lini kesib o'tish uchun shiddat bilan ilgari harakat qil-
di, paroxoddan o'zib ketdi. Panjaraga tirsagini tirab turgan
sohib bu musobaqani zo'r qiziqish bilan kuzatib borardi.
Barkasning yurishi tezlashib, paroxoddan jindak o'tganda,
birdan sohib miltig'ini olib, shishib turgan yelkanni ni-
shonga olib otdi. Yelkan yirtilib, barkas to'ntarildi. Pa-
roxod daryoning qayrilishida g'oyib bo'ldi. Boshqarma ra-
isi nega bunday qildi, buni aytish qiyin. Biz, bengalliklar
inglizlarning nimadan quvonishlarini sira anglay olmay-
miz. Ehtimol, u hind barkasining musobaqadagi g'alabasi-
ga chidamagandir; balki shishgan katta yelkanning bir lah-
zada burda-burda bo'lib ketishi uning uchun bir halovatdir;
balki, dadil kemachaning o'yinini birdan buzishda, uning
bir necha joyidan teshilishida biror iblisona lazzat bordir, –
bilmadim. Ammo bir narsa shubhasiz: ingliz bu hazil
uchun o'ziga hech narsa bo'lmasligiga qattiq ishonardi va
to'g'risini aytganda, barkas egasini ham, komandani ham
odam qatorida sanamas edi.

Sohib miltiqni olib otganda, barkas to'ntkarilib g'arq bo'lganda, Shoshibushon shu hodisa ro'y bergan joyda bo'lib, hamma hodisani o'z ko'zi bilan ko'rdi. U ag'darilgan barkas oldiga darhol suzib borib, qayiqchi va eshkakchilarni halokatdan qutqazdi. Faqat bir kishini qutqazib bo'lmadi – u, falokat yuz bergan chog'da barkas ayvonchasi ostida ziravor yanchib o'tirgan ekan.

Shoshibushonning tomirlarida qon qaynab ketdi. Adolat favqulodda sekin harakat qiladi, u xuddi katta va murakkab mashina: hamma «tarafdor» va «qarshilarni» o'lchab, dalillar to'playdi va to'la sovuqqonlik bilan jazo beradi, unda odam yuragiday yurak yo'q. Ammo Shoshibushonning nazarida jazo bilan g'azabni bir-biridan ayirib qarash – to'qlikni ochlikdan, xohishni qanoatdan ayirib qarash kabi g'ayritabiiy bo'lib ko'rindi. Ko'p jinoyatlar borki, ular tomoshabindan tezda biror chora ko'rishni talab etadi, aks holda, u tomoshabin o'z qalbida yashiringan samoviy jazoga giriftor bo'ladi. U holda adolatga ishonib o'zini tinchitish kishini uqubatli andishaga soladi. Biroq adolat mashinasi ham paroxod boshqarmasi raisini Shoshibushondan uzoqqa olib ketdi. Jamiyatning bu voqeada nima foyda qilganini bilmayman, lekin Shoshibushonning «hind g'ussadorligini», shubhasiz, kuchaytirdi.

Shoshi o'zi xalos etgan kishilar bilan qishloqqa qaytdi. Barkas yuksiz yotardi. Uni chiqarib olish uchun kishilar yubordi va qayiqchiga boshqarma raisi ustidan sudga shikoyat qilishni taklif etdi.

Qayiqchi rozi bo'lmadi.

– Qayiq-ku g'arq bo'ldi, nima, men endi o'zimni ham g'arq qilaymi? – dedi u. – Avvalo, buning uchun pul to'lash zarur, so'ngra, ishni tashlab, yemoq, uxlamoqni unutib, buning orqasidan sudma-sud yurish kerak, bundan tashqari, sohibga qarshi boshlangan bu ishning nima bilan tamom bo'lishini bir Xudodan bo'lak hech kim bilmaydi.

Oxiri Shoshibushonning advokatligini, sud xarajatlari uning o'zi to'lashga tayyorligini va hamma faktlar uning foydasiga ishlab, sud qayiqchining ko'rgan ziyonlarini to'lashga hukm chiqarishi muqarrarligini bilgandan keyin, qayiqchi rozi bo'ldi. Biroq, Shoshibushonning paroxodda kelgan hamqishloqlari sudda guvohlik berishga rozi bo'lmadilar. Ular Shoshibushonga bunday dedilar:

– Janob, biz hech narsani ko'rganimiz yo'q, biz paroxodning boshqa tomonida edik, suvning sharillashi va mashinaning pishqirishidan miltiq tovushini eshitganimiz ham yo'q.

Yuragida vatandoshlarini la'natlab, Shoshibushon boshqarma raisi ustidan o'zi shikoyat qildi.

Guvohlarga ehtiyoj ham sezilmadi. Boshqarma raisi miltiq otganiga chindan iqror bo'ldi. U bunday dedi: osmonda qator turnalarni ko'rib, nishonga oldim. Paroxod g'oyat tezlik bilan yurib, miltiq otilgan paytda daryoning qayrilib oqadigan yeriga kelib qolgan edi. Binobarin, qarq'ani o'ldirdimmi, turnani otdimmi yoki barkasni g'arq qildimmi, bilolmadim. Havoda va yerda ov to'lib yotganda, hech bir aqlli odam, garchi bir o'q chorak paysa tursa ham uni bekorga xayf qilib, iflos lattaga otmaydi.

Sohib oqlandi va sigaret tutunini buruqsatib, karta o'y-nash uchun klubga ketdi. Ziravor yanchib turgan odamning o'ligini hodisa yuz bergan joydan to'qqiz mil narida, to'lqin qirg'oqqa chiqarib tashlagan joydan topib oldilar. Shoshibushon ko'ngli buzilgan holda qishlog'iga qaytib keldi.

U qaytib kelgan kuni Giribalani qaynatasinikiga olib borish uchun qayiqlar tayyorlangan edi. Garchi Shoshibushonni hech kim taklif etmagan bo'lsa-da, u daryo sohiliga keldi. Pristan yonida odamlar to'plangan edi, u odamlardan biroz naribroq o'tib turdi. Qayiq pristandan jo'nab, uning

oldidan suzib o'tganda, u bir lahzagina kelinni ko'rib qoldi; u gamto bilan o'ragan boshini pastga egib o'tirardi. Giribala uzoq vaqtgacha, biror yo'l topib, ketish oldida Shoshibushon bilan ko'rishib qolarman, deb umid qilgan edi, endi bo'lsa, u sho'rlik o'qituvchisi yaqinida – sohilda turib unga qarayotganini bila olmadi. U biror marta boshini ko'tarmay, tovushsiz yig'lar, ko'zyoshlari yuzlaridan oqib tushar edi.

Qayiq borgan sari olg'a qarab suzib, nihoyat, ko'zdan g'oyib bo'ldi. Ertalabki quyosh nurlari suvda porlay boshladi, yonginada, mango daraxti shoxida, papiyar qushi baland tovush bilan o'zining intihosiz qo'shig'ini kuylay ketdi, qayiqchilar yuklarni bir sohildan ikkinchi sohilga o'tkaza boshlashdi. Pristanga suvga kelgan xotinlarning qaynatasinikiga ketishini muhokama qilar edilar. Shoshibushon ko'zoynagini olib, jiq yoshga to'lgan ko'zlari- ni artdi. Shundan so'ng, yo'l bo'yidagi, derazalari temir panjarali uyiga ketdi. Birdan uning qulog'iga Giribalaning tovushi eshitilganday bo'ldi: «Shoshi amaki!» Ajabo, qayerda u, qayerda? U hech yerda ko'rinmaydi! Na uyda, na ko'chada, na qishloqda – u faqat yigitning g'am-hasrat bilan to'lgan qalbida edi.

VIII

Shoshibushon narsalarini yig'ishtirib yana Kalkuttaga jo'nadi. Kalkuttada uning hech qanday ishi yo'q, sirasini aytganda, borishga ham ehtiyoj yo'q edi. Binobarin, u temir yo'l bilan emas, daryo bilan jo'nashga qaror qildi.

Yomg'ir faslining avji qizigan chog'i. Bengaliyani minglab sersuv anhorlar to'rday qamrab olgan. Gurkura- gan yam-yashil Bengaliyaning qon tomirlari limmo-lim, hamma joyda mo'l maysa, lionlar, ko'katlar, nihollar, sholi, jut va shakarqamishi barq urib bosh silkimoqda.

Daryoning Shoshibushon qayig'i suzib borayotgan egri-bugri tor shoxobchasi limmo-lim to'lgan, suv qirg'oqlar bilan baravar bo'lib, sohildagi pichanzorlarni, ayrim o'rinlarda don ekinlarini suv bosgan edi. Suv bambuk novdalari o'sgan, mango bog'laridan iborat qishloq qo'ralariga juda yaqin kelgan, go'yo xudolar Bengaliyadagi barcha daraxt tomirlari ostidan ariq o'tkazishga g'amxo'rlik qilgandek tuyulardi.

Sayohat boshlanganda, yomg'ir suvida yuvilgan daraxtlar quyosh nurida porlab turardilar, biroq tezda bulut to'planib, yomg'ir yog'a boshladi. Qaysi tomonga boq-mang – hamma narsa qayg'uli va chirkin.

Toshqin vaqtida atrofi suv bilan o'ralgan tor va iflos qo'tonga qamab qo'yilgan sigirlar shikoyat etganday terilib, sabr bilan yomg'irda iviganday, Bengaliya ham qadam bosib bo'lmaydigan loy-balchiq va zax changalzorda xomush va g'amgin ivimoqda edi. Dehqonlar ko'chaga chiqqanda boshlariga doka ilib chiqadilar; xotinlar sovuq va shamoldan junjikib, shoshilgan holda ro'zg'or ishlari bilan uydan-uyga yuguradilar yoki ehtiyot bilan qadam bosib, ich-ichlarigacha ivib, daryoga suvga boradilar, uyda qolgan erkaklar eshik oldida o'tirib tamaki chekadilar; ular faqat zarur bo'lgan paytlardagina bellariga ro'mol o'rab, tuflini qo'lga olib, boshlariga shamsiya tutgan holda ko'chaga chiqadilar; quyosh qovjiratgan, yomg'irga bo'kkan bu mamlakatda shamsiyani xotinlarga berish yaxshi an'analar jumlasiga kirmaydi.

Yomg'ir bo'shshmadi. Qayiq ayvonchasida o'tirib bezor bo'lgan Shoshibushon poyezd bilan ketishga qaror qildi. U, bir daryo ikkinchi daryoga quyiladigan joyda qayiqni qirg'oqqa bog'lab, ovqat qidirib ketdi.

Oqsoq odam chuqurga tushib ketar ekan, bunga faqat chuqur aybli emas, — oqsoqning oyog'i ham hamisha

chuqurga qarab tortadi. O'sha kuni Shoshibushon buni juda yaxshi isbot qildi.

Ikki daryoning bir-biriga quyiladigan yerida baliqchilar to'rt solib, uni qirg'oq yaqinidagi bambuk daraxtiga bog'lab qo'ygan edilar. Faqat bir joydagina qayiq o'tishi uchun yo'l qolgan edi. Baliqchilar uzoq vaqtlardan beri shu yo'sinda baliq ovlab, shunga munosib soliq to'lardilar. Baxtga qarshi, bosh politsiya amaldoriga, birdan, xuddi shu yo'ldan suzib o'tishga to'g'ri kelibdi. Uning qayig'ini uzoqdan ko'rgan baliqchilar, qichqirib, uni to'rt solinganidan ogohlantirib, yo'l ko'rsatdilar. Ammo sohibning qayiqchisi kishilar yaratgan to'siqlar bilan hisoblashishga o'rganmagan, u qayiqni to'ppa-to'g'ri to'rtga qarab burdi, to'rt suvga botib, qayiq uning ustidan o'tdi, biroq eshkak ilinib qoldi. Uni ajratish uchun biroz vaqt va harakat zarur edi.

Sohibning qahr-g'azabi jo'sh urib, qayiqni to'xtatishga farmon berdi. Uning yuzlaridagi g'azabni ko'rib baliqchilar tumtaraqay bo'lib qochib ketdilar. Sohib o'z eshkakchilariga, to'rtni qirqib tashlanglar, deb buyurdi. Ular yetti-sakkiz yuz rupiya turadigan to'rtni bir nafasda kesib, burda-burda qilib tashladilar. Sohib g'azabini bir daraja bosib, baliqchilarni tutib kelishga buyurdi. Politsiyalar qochgan baliqchilarni topolmay, duch kelgan to'rt odamni tutib keldilar. Ular qo'llarini ta'zim vaziyatida tutib, sohibga yolvorib, qo'yib yuborishni so'radilar va hech narsadan xabarleri yo'qligini so'zlab uni ishontirishga urindilar. Politsiya boshlig'i asirlarni o'zi bilan olib ketishga buyurdi. Shu paytda ko'zlarida ko'zoynak, ustidagi ko'ylakning tugmalarini solishga ulgurmagan Shoshibushon tuflisini shapillatib, hansiragancha sohibning qayig'i oldiga chopib kelib, qaltiragan ovoz bilan dedi:

– To'rtni kesishga va bu to'rt odamni qiynashga sizning hech qanday haqqingiz yo'q!

Katta amaldor unga hind tilida qo‘pol javob berdi. Shu paytda Shoshibushon qayiqqa sakrab tushdi-da, sohibning ustiga otilib, uni yosh boladay, jinniday do‘pposlab ketdi.

So‘ngra nima bo‘lganini u eslamaydi. Ko‘zini ochib o‘zini politsiya uchastkasida ko‘rdi, u yerdagi muomalalardan uning ma‘naviy qanoat hosil qilishi yoki jismoniy yengillik his etishi ehtimoldan uzoq edi, deb gapirishga ehtiyoj bo‘lmasa kerak.

IX

Shoshibushonning otasi advokat yollab, o‘g‘lini kafilga olishga muvaffaq bo‘ldi. Shundan so‘ng sud protestiga doir tashvishlar boshlandi.

To‘rlari qirqib tashlangan baliqchilar Shoshibushon yashagan okrugda istiqomat qilib, o‘sha zamindorga mute edilar, ular baxtsizlikka uchraganda Shoshibushonning oldiga yuridik maslahat so‘rab kelardilar. Sohib tutib ketgan boyagi to‘rt kishi ham Shoshibushonning tanishlari edi.

Shoshi hamqishloqlarini chaqirib, ularni shu mojaroga guvoh tariqasida ko‘rsatish niyatida ekanini aytdi. Ular haddan tashqari qo‘rqib ketdilar: axir ularning oilalari, bolalari bor, bordi-yu, politsiya bilan janjallashib qolsalar, ularni bu balodan kim qutqazadi?

Axir, har kimning birgina joni bor! To‘g‘ri, ular zarar ko‘rdilar, biroq, hozir uni qaytarib bo‘lmaydi, endi ko‘ra-bila turib guvohlik berish — bu baloga giriftor bo‘lishning o‘zi-ku!

— Janob, sen bizni katta musibatga duchor qilding, — der edi ular.

Uzoq cho‘zilgan gap-so‘zlardan keyin, ular bo‘lgan haqiqatni batamom so‘zlab berishga rozi bo‘ldilar.

Xorkumar bir ish bilan sudga borib, sohiblarga salom berish niyatida idoraga kirganda, politsiya boshlig'i kulib turib unga:

– Noib-babu, eshitishimcha, sening ijarachilaring politsiyaga qarshi yolg'on guvohlik berar emishlar? – dedi.

Noib qo'rqib ketdi:

– Qanday, yo'q, bunday bo'lishi mumkin emas! Bu iflos toifaning bolalari juda ham yuzsiz-da!

Sudda advokat Shoshibushonni himoya qila olmagan tez fursatda gazetadan ma'lum bo'ldi.

Baliqchilar birin-ketin turib, politsiya boshlig'i to'rni qirqqani yo'q, bizlarning otlarimizni yozib oldi, xolos, dedilar.

Bugina emas. Shoshibushonning bir necha hamqishloqlari, biz o'sha kuni to'y munosabati bilan daryoda sayohat qilib, voqea yuz bergan joyning yaqiniga borib qolgan edik; Shoshibushonning birdan politsiya sohibiga tashlanib, uni bekordan-bekor urganini o'z ko'zimiz bilan ko'rdik, – dedilar.

Shoshibushon o'zi tahqirlangach qayiqqa tushib sohibni urganiga iqror bo'ldi. Lekin buning bosh sababi sohibning to'rni kesishi va aybsiz to'rt baliqchini qamashi edi.

Bunday sharoitda Shoshibushon ustidan chiqarilgan hukmni adolatsiz deb hisoblash mumkin emas. Hukm qat'iy bo'lib, Shoshibushon bir necha xil jinoyatda ayblangan edi: birovni urish, qayiqqa bostirib kirish, politsiyaning qonuniy harakatiga qarshilik ko'rsatish va hokazo... har qaysisining isboti uchun yetarli dalillar bor edi.

Shoshibushon sevikli kitoblarini kichik uyida qoldirib, besh yil muddatni turmada o'tkazishga majbur edi. Uning otasi oliy sudga shikoyat qilmoqchi bo'lganda, Shoshibushon qat'iy qarshilik ko'rsatib, bunday dedi:

– Turmaga borishim ham yaxshi. Temir zanjirlar yolg'on so'zlamaydi, turma devoridan tashqaridagi «ozod-

lik» esa meni aldab, musibatga giriftor qildi. Agar odamlar haqida soʻz borarkan, shuni aytish kerakki, turma tor boʻlganidan u yerda yolgʻonchilar, qalloblar, himmatsiz va nomard kishilar ozodlikdagiga nisbatan ancha oz.

X

Shoshibushon qamalganidan keyin tez orada otasi oʻldi. Uning boshqa hech kimi qolmadi. Toʻgʻri, bir akasi bor edi, ammo u uzoq vaqtlardan beri Markaziy viloyatlarda ishlaydi. U yerda uy solib, xotin-bola-chaqalik boʻlib ketgan, vataniga qaytishga taraddud qilmasdi. Shoshibushonning bu yerdagi hamma mulklarini noib Xorkumar turli hiyla-yu nayranglar bilan oʻzlashtirib olgan edi.

Taqdirning xohishi bilan Shoshibushon turmada boshqalardan koʻproq azob-uqubat chekdi. Nima boʻlsa-da, bu uqubatli besh yil oʻtib ketdi.

Yana yogʻingarchilik davri boshlangan edi. Shoshibushon ozib-toʻzib, koʻngli choʻkkan holda turmadan chiqdi. U ozod boʻldi. Turma devorlaridan tashqarida uning shu ozodlikdan boshqa hech narsasi, hech kimsasi yoʻq edi. Jamiyatdan haydalgan, uysiz, yolgʻiz Shoshibushonga bu keng dunyo boshpanasiz bir biyobondek tuyuldi.

U tik turib, hayotning uzilgan ipini qanday qilib ulash, nimadan boshlash haqida fikr yuritardi. Qoʻqqisdan uning oldiga juft ot qoʻshilgan katta kareta kelib toʻxtadi. Uning ichidan chiqqan xizmatkor:

– Sizning ismingiz Shoshibushon babumi? – deb soʻradi.

– Ha.

Xizmatkor kareta eshigini ochib, oʻzi eshik yonida, uning oʻtirishini kutib turdi.

– Siz meni qayerga olib bormoqchisiz? – so‘radi Shoshibushon ajablanib.

– Sizni mening xo‘jayinim taklif etgan. – O‘tkinchilarning qiziqib qarashlariga toqat qilib bo‘lmasdi, shuning uchun Shoshibushon xizmatkor bilan ortiqcha so‘zlashib turmay, karetaga o‘tirdi. «Shubhasiz, bu yerda qandaydir anglashilmovchilik bo‘layotir, – deb o‘yladi u, – ha mayli, axir qayerga bo‘lmasin ketish kerak-ku. Ehtimol, bu xato mening yangi hayotimning boshlanishi bo‘lar».

O‘sha kuni ham osmonda quyosh bilan bulutlar o‘yna-moqda edi; yomg‘ir suvi bilan to‘lgan yo‘l bo‘ylab cho‘zilib ketgan to‘q-yashil sholilar nur bilan soyalarning almashtiruvidan rang-barang bo‘lib tovlanardi. Bozor yonida eski kareta qiyshayib turar, uning yaqinidagi oziq-ovqat do‘koni oldida, vishnu qalandarlarini gupijontra va do‘mbira tovushiga jo‘r bo‘lib kuylar edilar:

Qayt, sultonim, qaytgil

Qayt, intizor, chanqoq qalbimga!

Kareta olg‘a ketar, ashula esa, borgan sari uzoqdan eshitilardi:

Qayt, berahm, qayt, nozigim, qayt!

Qayt, go‘zalim, bahor kunlaridek qalbimni yorit!

Ashula endi zo‘rg‘a eshitilar, so‘zlarini anglab bo‘lmasdi. Ammo ashulaning maqomi Shoshibushonni hayajonlantirardi, she‘rlarni birin-ketin eslab, ashulani to‘xtatishga kuchi yetmaganday, o‘zicha sekin xirgoyi qila boshladi:

Abadiy baxtim, qayt!

Qayt, mangu kulfatim!

Qayt, baxt-u kulfatim, azob-u davlatim, qayt!

Qayt, bir umr mushtoq etgan, abadiy sevgilim, qayt!

E, bevafo, og‘ushimga qayt!

Qo‘ynimga qayt, uyimga qayt!

Tushlarimga, xayolimga qayt!

Qayt, kulbamga, quvonchimga, hayotimga qayt,

Kulgimga qayt,

Ko'z yoshimga qayt!

G'ururimga, xotiramga, hurmatimga qayt!

Ishonchimga, nomusimga, ishlarimga qayt!

Tashvishimga, hayotimga, o'limimga qayt!

Kareta, atrofi o'ralgan bir boqqa kirib, ikki qavatli imorat oldida to'xtadi. Shoshibushon ham ashula aytishdan to'xtadi.

U biror narsa haqida so'rab-netib turmay, xizmatkor orqasidan keta berdi.

U kirgan xonada devor bo'ylab qo'yilgan oynali shkaf-larda rang-barang muqovali kitoblar qator terib qo'yilgan edi. Bularni ko'rib, u o'zini turmadan ikkinchi daf'a ozod bo'lganday his etdi. Muqovalari oltin naqshlar bilan bezatilgan bu chiroyli kitoblar, unga nariyog'ida baxt dunyosi yashiringan, qimmatli toshlar bilan bezatilgan tanish darvozaday tuyuldi.

Stol ustida bir narsa turar edi. Ko'zlari uzoqdagi-ni ilg'amaydigan Shoshibushon egilib, toshtaxta ustiga qo'yilgan bir necha eski daftarlar va Dosning eskirib to'zg'igan «Dxarapat», «Kotxamala» va «Mahobhorata» nomli kitoblarini ko'rdi. Toshtaxtaning yog'och ramkasiga katta harflar bilan siyohda Shoshibushonning qo'li bilan «Qizcha Giribalaga» deb yozilgan edi. Shu ism uning qalami bilan daftarlarga va kitoblarga ham yozilgan.

Shoshibushon qayerga kelganini fahmladi. Uning yuragi qattiq ura boshladi. U ochiq derazaga qaradi, hayhot, bu nima? O'sha derazalari temirpanjarali uy, o'sha o'nqir-cho'nqir qishloq yo'li, o'sha yo'l-yo'l soriy kiygan qizcha... O'zining o'sha davrdagi osoyishta, sokin hayoti. Bu baxtli hayotda odatdan tashqari bir holat yo'q edi: ko'zga tashlanmaydigan kichik ishlar, ozgina baxt bilan shukuh qilib kun kechirar, uning hayotidagi ahamiyatsiz voqealar, shaxsiy mashg'ulotlar orasida yosh qizchani o'qitish mashq-

lari alohida ajralib turardi. Biroq yo‘l bo‘yidagi uyda yolg‘izlikda kechirgan hayoti, u osoyishtalik, u ozgina baxt, u kichkina qizchanning yorug‘ chehrasi – mana shular hammasi uning ko‘z o‘ngida, bevaqt, o‘rinsiz yalt etgan tutqich bermas samoviy orzulardek ko‘rindi. U kunlarning xotiralari bu kungi g‘amgin ertaning nuri va vishnuparastlar qo‘shig‘ining hazin ohangi bilan qo‘shilib, yuragida go‘zal maqom singari jaranglar edi. Bir tomoni changal-zorga qarab ketgan tor, iflos yo‘l ustida xafa bo‘lib turgan qizchanning g‘amgin, lekin mag‘rur chehrasi uning ko‘z oldida xudoning qudrati bilan yaratilgan eng go‘zal suratday namoyon bo‘ldi. Yana ashulaning yurakni ezadigan sadosi eshitildi. Uning nazarida, bu qishloq qizining yuzida butun olamning chorasiz g‘am-g‘ussalari aks etganday tuyuldi. Yuzini qo‘llari bilan berkitib, tirsaklarini stolga, shu tosh-taxtaga, daftar va kitoblarga tirab, o‘tmishning xotiralari o‘ylab ketdi. Yengil oyoq tovushi eshitildi. U boshini ko‘tardi. Uning qarshisida kumush barkashda meva va shirinliklar ko‘targan Giribala so‘zsiz kutib turardi. Hech qanday bezaksiz, oq, tul xotin libosi kiygan Giribala uning oldida tiz cho‘kdi va bosh egib ta‘zim qildi.

Giribala o‘rnidan turgach, azob tortib, ozib-to‘zigan Shoshibushonga muhabbat bilan nazar soldi, ko‘zlari yoshga to‘lib, yuzlaridan oqib ketdi.

Shoshibushon, odatdagidek, avval qizning salomatligini so‘ramoqchi edi, biroq biror so‘z ham ayta olmadi. Uning ko‘zyoshlari tomog‘iga kelib tiqildi, – yig‘i bilan to‘kilmagan ko‘zyoshlari, aytilmagan so‘zlar yurakda yig‘ilib, go‘yo qotib qoldi...

Ziyoratchi, qalandarlar uy qarshisida to‘xtalib, takror va takror kuylardilar:

Qayt, o, qaytgil.

1894

Hikoya

Biz uni poyezdda uchratdik: do'stim ikkovimiz Pudja bayrami munosabati bilan mamlakat bo'ylab qilgan safarimizdan Kalkuttaga qaytib kelmoqda edik. Libosiga qarab biz uni g'arbiy viloyatlarning musulmonlaridan deb o'yladik. Lekin uning gaplari bizni libosidan ko'ra ko'proq hayratga solib qo'ydi. U har xil narsalar va hodisalar xususida shunday muhokama yurgizardiki, go'yo parvardigori olam hamisha va birinchi galda u bilan bamaslahat ish qiladiganday. Shu choqqacha biz olamda qanday g'aroyib hodisalar ro'y berayotganini bilmay bamaylixotir yashab kelgan ekanmiz. Ruslarning nechog'li ilgarilab ketgani, inglizlarning qanday yashirin rejalari borligi va mahalliy rojalar orasida qanday chigalliklar ro'y berayotgani haqida hech narsa anglamay yurardik. Bizning yangi oshnamiz mug'ambirona jilmayib:

– Yer-u ko'kda ko'p g'aroyibotlar bor, Goratsio, ammo ular haqida sizning gazetalarigizda hech qanday axborot berilmaydi, – dedi.

Biz birinchi daf'a o'z uyimizdan chiqib musofirotga qadam qo'yganimiz uchunmi, har nechuk, u kishining xatti-harakatlari bizni tamom hayratda qoldirdi. U odam har narsadan munosabat topib, o'z bilimdonligini namoyish qilar, vedlardan dalillar keltirar yoki birdan forsiy she'rlar o'qir edi. Biz olimlik da'vosidan yiroq bo'lib, ved va fors tilidan ham yetarli bahramand bo'lmaganimiz sababli, bu kishiga bo'lgan ehtiromimiz tobora ortardi. Mening taqvodor do'stim esa, hatto, bu odam biror sehrli kuch bilan yoki samoviy mavjudotlar vositasida yoinki shunga o'xshash boshqa biror vosita orqali narigi dunyo bilan aloqador degan e'tiqodga kelib qoldi. Shuning uchun u, bu g'ayritabiiy odamning eng oddiy so'zlarini ham zo'r ma-

roq va cheksiz ehtirom bilan tinglab, ohista yoza boshladi. Menga, bu sirli shaxs o'zi qoldirgan taassurotni payqab, mamnun bo'lganday tuyulardi.

Poyezd katta stansiyaga keldi. Biz boshqa poyezdni kutib vokzalga kirdik. Kech soat o'n bir yarim edi. Bizga, yo'lda allaqanday hodisa ro'y bergani uchun poyezd kechikib keladi, deb xabar qildilar. Men to'shaklarimni stolga yozib, biroz mizg'ib olmoqchi bo'ldim. Biroq, haligi g'alati yo'ldoshimiz yana hikoya qila boshladi. Shunday qilib, men o'sha kechasi ko'z yummadim. Jugantorida ma'muriyat bilan kelisholmay, ishni tashlab, Haydarobod hokimiga xizmatga kelganimda men yosh va sog'lom edim, shuning uchun meni Barichda paxtadan soliq yig'ish ishiga tayinladilar.

Barich juda so'lim joy. Tog' etagidagi quyuq o'rmonlar orasidan go'yo mohir raqqosadek buralib, eshilib, tosh poyandoz ustidan shovillab chopqir Shusta daryosi oqadi. Daryo sohilida, undan bir yuz ellik zina yuqorida, tog' etagida oq toshdan yasalgan tanho saroy qad ko'targan; bu yaqinda boshqa uy-joy yo'q, paxta bozori va Barichning o'zi bu yerdan ancha yiroq.

Taxminan ikki yuz ellik yillar muqaddam shoh Mahmud Ikkinchi kayf-u safo surish uchun bu kimsasiz joyda saroy qurdirgan edi. U chog'larda cho'miladigan xonalardagi fontanlardan atirgul suvining muattar hidi anqir edi. Fontanlardan sachragan suv tomchilari bilan salqinlangan ayrim xonalarda sovuq marmar kursilarda o'tirgan eron qizlari cho'milish oldidan sochlarini yozib, gul bargiday go'zal oyoqlarini fontandan oqqan zilol suvlarga tutib, tizzalariga setor qo'yib chalar, xonalarda g'azalxonlik yang-rardi.

Hozir bu fontanlar ishlamaydi; ashula sadolari ham tingan; oq marmarlarda xiromon yurgan go'zallarning oyoq sharpasi ham eshitilmaydi, hozir bu yer – menga o'xshash

soliq yig'uvchilar, tanholikdan zoriqqan, toliqqanlar uchun huvillab yotgan juda katta joy bo'lib qolgan. Idoramizning eski xizmatchisi Karimxon meni bu saroyda tunab qolma, deb ogohlantirgan edi. U, bu joyga faqat kunduzi kelgin, lekin kechasiga sira-sira qola ko'rma, degan edi. Men bunga javoban kulibgina qo'ygan edim. Xizmatchilar ham, biz u yerda kunduzi ishlaymiz-u, kechasi qolmaymiz, degan edilar. «Mayli, xohlaganlaringcha bo'lsin», deb javob berdim men. Bu uy shunday yomon shuhrat chiqargan ediki, hatto o'g'rilar ham kechasi kirishga botinmas edilar.

Birinchi davrda bu tashlandiq tosh saroyning odamsizligi meni qandaydir vahimaga solganday bo'ldi, men imkon boricha bu uyga kunduzi kelmaslikka tirishardim, faqat kechasi charchagan holda qaytib, yotiboq darhol uxlab qolardim.

Ammo oradan bir hafta o'tmay, bu qasrning odatdan tashqari sehri meni chulg'ab ola boshladi. Mening u davrdagi ahvolimni tasvirlash qiyin, lekin mening so'zlarimga ishonish undan ham qiyinroq. Bu bino go'yo tirik organizmday, asta-sekin meni o'z komiga torta boshladi.

Ehtimol bu hol men saroyga kirgan kuniyoq boshlangandir, lekin men buning nishonalari ko'ringan kunning ba'zi hodisalarinigina aniq eslayman. Allaqachon jazirama kunlar boshlangan, bozor katta emas, binobarin men deyarli ishlamas edim. Bir kuni, quyosh botmasdan ancha ilgari, saroy zinapoyasi oldidagi kresloga o'tirdim. O'shanda Shustaning suvi ozayib sayoz bo'lib qolgan edi, botayotgan quyosh shu'lasida qarshi sohilning sayozliklari yarqirab ko'rinardi, oyog'im ostida esa, sayoz va musaffo suv tagida rang-barang toshlar yarqirardi. Shabada yo'q, daraxt barglari qimir etmasdi. Yaqin adirlardan kelgan arpa badiyonning o'tkir hidi anqib, sokin havoni to'ldirdi.

Quyosh tog‘ cho‘qqilari orqasiga yashiringan hamon kun sahnasiga katta qora parda tushdi, tog‘lar yaqin bo‘lganidan, quyosh botgach, bu yerda yorug‘lik va qorong‘ilikning bir-biriga qo‘shilishi uzoqqa cho‘zilmaydi. Ot minib sayohat qilgim keldi, biroq kreslodan turishim bilan zinapoyadan oyoq tovushi eshitildi. Qayrilib qaradim – hech kim yo‘q.

Bu – tuyg‘ularning aldashi deb o‘yladim-da, yana qaytib joyimga o‘tirdim. Shu zahotiyoyq yana oyoq tovushi eshitildi, zinapoyadan pastga qarab bir necha kishi chopganday tuyuldi. Yuragimni allaqanday qo‘rquv aralash shodlik hissi qoplab oldi. Zinapoyada hech kim yo‘q edi, ammo mening nazarimda bir to‘da quvnoq qizlar zinapoyadan bu yoz oqshomida Shustaga cho‘milgani tushib ketayotganday tuyulardi. Garchi oqshom qorong‘iligida na tog‘ etagidan, na daryo sohilidan, na bo‘m-bo‘sh saroydan hech qanday ovoz chiqmagan bo‘lsa-da, men, yonimdan bir-birlarini quvib, chopib borayotgan cho‘miluvchi qizlarning yangragan kulgilarini baralla eshitdim. Ular go‘yo meni payqamasdilar, ular men uchun sir bo‘lganday, men ham ular uchun sir edim, ko‘zga ko‘rinmas edim. Daryo boyagiday tinch, ammo men cho‘miluvchi qizlarning jarangli bilaguzuklar bilan bezatilgan qo‘llari tekkanda zilol suvning qanday to‘lqinlanishini, bir-birlariga suv sepishlarini va oyoqlarini shapillatib suzganda osmonga behisob marvarid tomchilar yarqirab sachrashini juda ravshan tasavvur qilardim.

Ko‘nglimni tushunib bo‘lmaydigan bir hayajon qoplab oldi: bu – qo‘rquvmidi yoki shodlik hissimidi, yoiniki insonga xos bilish-anglash istagining tug‘yonimidi – o‘zim ham bilmayman. Shularning hammasini ko‘rish havasi vujudimni qamrab olgan edi. Men diqqat bilan tikildim, ammo ko‘z o‘ngimda deyarli hech narsa ro‘y

bermadi, ko‘rinmadi. Quloq solsam, ularning so‘zlarini anglaydiganday edim, ammo men qancha quloq solmay, o‘rmondagi chigirtkalarining chirillashidan boshqa hech narsa eshitilmadi. Oldimda go‘yo ikki yarim asrning qora pardasi hilpillab turardi, – vahm bilan uning bir chetini qayirdim: u yerda juda ko‘p odamlar to‘plangan, biroq quyuq zulmat ularni ko‘rishga xalal berardi.

Qo‘qqisdan qattiq shamol turib, sokin va og‘ir havoni titratib yubordi. Jim oqayotgan daryo sathida suv parisining sochlariga o‘xshash yengil mavjlar qo‘zg‘alib, daryo bo‘ylab chopa ketdi; oqshom qorong‘isiga burkanib olgan o‘rmon qattiq uyqudan uyg‘ongandek shamoldan guvillay boshladi. Buni tush deb ataysizmi, o‘ng deb ataysizmi, ixtiyor sizda, ammo mening ko‘z o‘ngimda namoyon bo‘lgan bu ikki yarim asrlik voqealar bir lahzada g‘oyib bo‘ldi. Mening tasavvurimda bunyodga kelib, ovozsiz, lekin menga baralla eshilib turgan quvnoq xandalar bilan jimsiz oyoqlarida yonimdan parday yengil uchib o‘tgan bu mavjudotlar hali nozik lablarini tishlab, ho‘l liboslarining suvini siqib qaytganlaricha yo‘q. Shamol muattar hidlarni taratgandek, ular ham g‘oyib bo‘ldilar, bahor nafasi ularni olib ketdi.

Men, ilhom parisi bu joylarning tanholigidan foydalalanib yelkamga chiqib olmasaydi, deb qo‘rqdim. Ko‘rinib turibdiki, bu sho‘x ma‘buda paxta soliqlari hisobiga yashovchi men zahmatkashni bir baloga giriftor qilmoqchi. Men tuzukroq bir ovqat yeyishga qaror qildim, chunki och qorin hamisha davosiz dardlarni vujudga keltiradi. Men oshpazni chaqirib seryog‘ va achchiq mo‘g‘ul taomlaridan buyurdim.

Bo‘lib o‘tgan voqealarning hammasi ertalab menga haddan tashqari kulgili tuyuldi. Kayfim chog‘ holda turib, odatda sohiblar kiyadigan po‘kak qalpoqni kiydim-

da, izvoshga o'tirib, tizginni qo'lga olib otlarga «chuv» dedim. Izvosh yo'lda taraqlaganicha ketdi – men o'z ishimga jo'nadim, o'sha kuni uch oylik hisobot tuzishim lozim edi, binobarin, men kechroq qaytaman deb o'yladim. Ammo hali qosh qoraymay turib, uyga qaytgim kela berdi. Meni birov chaqirdi deb aytolmayman, lekin menga bundan ortiq hayallash mumkin emasday, birovlar menga intizor bo'lib kutayotganday tuyuldi. Hisobotni tugatmay, qalpog'imni kiydim-da, izvoshga o'tirib, ikki tomonida qop-qora shoxlar osilib turgan va kechki kulrang-qoramtir soyalar chulg'ab olgan kimsasiz yo'l bilan jo'nadim. Niho-yat, tog' etagidagi bu azim va sokin saroyga yetib keldim. Zinapoya tepasidagi birinchi zal behad katta edi. Uning shiftlari uch qator muhtasham va azamat ustunlar tepasidagi arklarga bosh qo'yganday ko'rinardi. Bu zalning intihosiz bo'shligi kecha va kunduzi birday aks-sado berib turardi. Allaqachon kech kirgan bo'lsa-da, hanuz chiroq yoqilmagan. Eshikni bir itarib ochdim-da, zalga kirdim va darhol sezdimki, u yerda besaranjomlik boshlangan, go'yo ko'p odamlar o'rinlaridan qo'zg'alib, har biri bir tomonga – birov eshikka, birov derazaga va birov ayvonga qarab qochmoqda. Men hech narsani ko'rolmay, lol bo'lib qoldim. Qandaydir jozibador, qudratli his meni tamom qamrab olgan edi. Go'yo havoda allaqachonlar yo'qolib ketgan muattar hidlar anqir edi. Men muazzam bir zalda, qadimiy tosh ustunlar orasida turib eshitardim: oq toshlarga fontan suvlari sharillab quyular, kimdir setor chalardi, lekin qanday kuy ekanini men idrok etolmadim; goho oltin bezaklarning jaranglashi eshitalardi; goho mis gardishning sadosi yangrar, uzoq bir yerdan do'mbira ovozi kelar, billur zeb-ziynatlar jaranglab sado berar, ayvondan qafasdagi bulbulning hazin faryodi oqib kelar, bog'da o'rgatilgan oqqush sayrar – xullas, mening atrofimda samoviy kuylar yangrardi...

Menda shunday bir hissiyot tug'ildiki, go'yo shu jisimsiz, his etib bo'lmaydigan eng nozik hodisalar yer yuzasidagi birdan-bir haqiqat bo'lib, qolgan hamma narsa – aldovchi sarobdir. Mening – menligim, ya'ni falonchi, marhum otasining to'ng'ich o'g'li, paxta solig'i yig'ib to'rt yuz ellik rupiya ishlovchi odam ekanim, boshimda po'kak qalpoq, egnimda tor kamzul bo'lishi, otlarni ham o'zim haydashim – bularning hammasi menga shunday kulgili, ma'nosiz ko'rindiki, o'zimni bu muazzam, sokin va bo'sh zalda xoxolab kulishdan tiyib qololmadim.

Shu chog'da mening musulmon xizmatchim, qo'lida chiroq bilan zalga kirib keldi. Ehtimol u meni aqldan ozgan deb o'ylagandir, bilmayman, darhol esladimki, men haqiqatda ham... Nath, marhum... Chandroning to'ng'ich o'g'liman, yana bu dunyoda yoki undan tashqarida nomavjud fontanlar, tasavvur etilgan setorlarning ko'rinmas panjalar ostida sado chiqarib yangrashi mumkinmi-yo'qmi, – bu masalani hal qilish shoirlarimizning ishi deb o'ylab qo'ydim. Bir narsa shubhasiz haqiqat: men Barichda paxtadan soliq to'plab, to'rt yuz ellik rupiya maosh olaman. Bir necha minut ilgarigi ajoyib kayfiyatimni xotirlab kulib qo'ydim va ustida chiroq yonib turgan safar stoli yoniga o'tirib gazeta o'qiy boshladim.

Gazetani o'qib, mo'g'ul taomini yeb bo'lgach, burchakdagi bir xonada karavotga yotib, chiroqni o'chirdim. Kichkina derazadan o'rmon bilan qoplangan Orali tog'i ustidan kichik yulduzlar miltillab ko'rinib turardi, ular o'n millionlarcha mil yuksaklikdan yaramas safar karavotida yotgan muhtaram janob soliq yig'uvchiga tikilib qarardilar. Shu xususdan taajjublaniib va fikrga tolib, ko'zimni uyqu elitganini sezmay qolibman. Qancha uxlaganimni bilmayman, ammo birdan seskanib ko'zimni ochsam – xonadan biror sas-sado chiqmas, biror kishi kirgani ham sezilmas

edi. Menga tikilgan yulduz qorayib turgan chog'i orqasiga yashiringan, yarim oyning zaif shu'lasi, so'roqsiz kirgani uchun kechirim so'raganday, xonani arang yoritib turardi. Men hech kimni ko'rmadim, lekin kimningdir meni turta-yotganini aniq his etdim. Atrofimga qarab, bildimki, kimningdir uzuk taqqan panjalari meni o'ziga chorlamoqda.

Men ohista o'rnimdan turdim. Holbuki, aks-sado bera-digan yuzlab bo'm-bo'sh zal va xonalardan iborat bu mu-azzam qasrda mendan boshqa biror jon egasi yo'q; meni har qadamda vahima bosib qotib qolardim, go'yo birovni uyg'otib qo'yaman deb qo'rqardim. Xonalarning aksariya-ti hamisha berk bo'lar, men ularga kirmasdim.

O'sha kechasi ko'zga ko'rinmas yo'lboshchim bilan, xomush, nafas ham olmay asta qadam bosib qayoqlarga borganimni eslolmayman. Qancha tor va qorong'i yo'lak-lar, qancha havosi dimiqqan kichik va mahfiy hujralar orqali o'tganimni ham bilmayman.

Garchi yo'l boshlovchi qizni ko'rishim mumkin bo'l-masa ham, uning qiyofasi menga begona emas edi. U ara-bistonlik bo'lib, libosining keng yengidan ta'zim holatida tutgan oppoq qo'llari ko'rinar, bosh kiyimi ustidan tashlab olgan harir parda yuzini yopib turar, yoniga esa, egri pi-choq taqqan edi.

Men arab afsonalaridan alif laylo va layloning bir ke-chasini boshimdan kechirayotganday, go'yo uxlayotgan Bag'dodning tor va qorong'i ko'chalaridan allaqanday xa-tarli bir uchrashuvga borayotganday edim.

Banogoh yo'l boshlovchi qiz to'q-ko'k parda oldida to'xtab, barmoqlari bilan pastga ishora qildi. U yerda hech narsa ko'rinmasa ham, dahshatdan tomirlarimda qon to'x-tab qoldi. Shunda men parda oldida, yerda: afrikalik vahshiy bir og'aning oyoqlarini uzatib, tizzasiga yalang'och qilich qo'yib o'tirganini payqab qoldim. Hamrohim uning ustidan

yengilgina hatlab o'tdi-da, pardaning bir chetini ko'tardi. Eron gilamlari to'shalgan xonaning bir burchi ko'rindi. Divanda za'faron liboslar orasidan ikki nozik oyoq, oltin va kumush iplar bilan baxya tikilgan pushti baxmal kavushlar ko'rindi. Stolda ko'kish billur idishlarda olma, nok, purtaxol va uzum qo'yilgan, yoniga ikkita kichkina piyola bilan billur grafinda kahrabo rangli vino mehmonlarga muntazir edi. Xonada qandaydir xumorbaxsh narsani chekishdan paydo bo'lgan hid meni garang qila boshladi. Men dahshatdan qaltirab, og'aning uzatilgan oyoqlari ustidan hatlab o'taman deb turgan choqda, u birdan seskandi va qilich jaranglab marmar polga tushib ketdi.

Kimdir, qattiq qichqirganday bo'ldi. Qarasam, men terga botib, o'z safar karavotimda o'tiribman. Endigina boshlangan tong yorug'ida o'roq shaklli oyning nuri juda zaif, xuddi tun bo'yi uxlo olmay azob chekkan bemor rangini eslatar edi, jinni Magar Ali o'z odati bo'yicha, ertangi kimsasiz ko'chada yugurib baqirardi: «Ketinglar, ketinglar!»

Mening arab afsonalarimdan birinchi kecha shu zayl tugadi, yana ming kecha qoldi.

Mening kunlarim tunlarim bilan jangga kirishdi. Kunduzi uyqusiz kechalarning xayollarini la'natlab horigan holda ish boshlardim, ammo kech kira boshlagach, hamma mashg'ulotlarim arzimas, ahamiyatsiz, keraksiz va kulgili bo'lib tuyulardi.

Oqshom boshlanishi bilan g'alati bir sarxushlik holatiga kirib, go'yoki yuz yil orqaga qaytib, noaniq bir hodisaning qatnashuvchisiday bo'lib qolardim. Pidjak va tor shimlar endi menga kelishmay qoldi. Shunda boshimga qizil baxmal xoji do'ppi, keng ko'ylak, zardo'zi kamzul va ustidan shohi astar-avra to'n kiyib, guldor ro'molchamga atir sepib oldim, sigaretni tashlab, gul suvi bilan to'ldirilgan chilimni olib baland kresloga o'tirdim. Go'yo allaqanday g'ayritabiiy oshiq-ma'shuqlar uchrashuviga hozirlanganday edim.

Qorong'i quyuqlashib, ajoyib hodisalar boshlandi-ki, men uning tasviriga ojizman. Bahor shamoli sayr etib yurgan bu muazzam qasrda taajjub tarix sahifalari uchib yurganday tuyuldi. Ularning ba'zilari huzurimda bir lahza to'xtab, men o'qib ulgurmay, yana g'oyib bo'lardilar. Bu sahifalar iziga tushib, men butun tun bo'yi xonadan-xonaga chopib yurdim.

Uzilib qolgan shirin xayollar girdobida, halovatbaxsh xushbo'y hidlar, setor sadolari, sachragan zilol suv zarralari bilan to'la havoda birdan, za'far rangli keng cholvor, uchlari qaytariqli baxiyabof kavush, shohi nimcha va zar popuklari oppoq peshonasiga tushib turgan qizil duxoba do'ppi kiygan bir nozaninning dilbar chehrasi chaqmoqday yarqirab namoyon bo'ldi.

Bu qiz mening aql-u hushimni olib qo'ydi. Men har kecha tush deb atalgan shaffof qasrning kishi adashadigan aylanma yo'laklari va yashirin xonalarida uni izlab yuradigan bo'lib qoldim. Goho kechqurunlari, ikki sham bilan yoritilgan katta oyna oldida xuddi Shoh Jahonday o'zimga oro berib turganimda, ko'zgudagi aksim yonida birdan yosh eron qizining chehrasi namoyon bo'lardi. U boshini bir tomonga egib, iztirob to'la qora shahlo ko'zlari bilan himoya so'raganday menga nazar solardi, uning yoqut lablari men tushunmaydigan tilda bir nima deb pichirlar, yosh va go'zal sarv qomati, yengil raqs tushganday buralar, ko'zlari va tabassumi bilan oynaga dard, istak va shubha uchqunlarini separ, liboslari tovlanib ko'zdan g'oyib bo'lardi.

Birdan kuchayib, tog' o'simliklarining muattar bo'ylarini olib kirayotgan shamol shamni o'chirdi. Men o'zimga oro berishni to'xtatib, go'zal saroyimda karavotga cho'zilib, ko'zlarimni yumgancha huzurlanardim. Nazarimda, shamol esishi bilan, Orali tog'i xushbo'ylari bilan to'lgan

xonalarning zim-ziyo bo'shliqlarida navozishlar, bo'salar, nozik qo'llarning bir-biriga chirmashgani eshitildi. Yangroq ovozlari qulog'imga nimalarnidir pichirlar, kimningdir xushbo'y va hayotbaxsh nafasi peshonamga tek-kanday bo'lar, sohibjamollarning havodek yengil va harir pardalari yonginamda hilpillar, ba'zan yuzlarimga tegib ketardi. Sehrigar ilon borgan sari meni o'zining sarxush etuvchi halqasi bilan qattiqroq o'rab olganday tuyulardi; hayrat bilan chuqur xo'rsinib, dong qotib uxlab qolibman.

Bir kuni choshgohdan so'ng otda aylanib kelmoqchi bo'ldim, kimdir meni tutib turganday edi, ammo bu kun men bunga hech qanday e'tibor bermadim. Sohiblarnikiga o'xshagan qalpog'im va kalta kamzulim yog'och mixda osig'liq turardi, ularni olib kiyaman deb turganimda, birdan shamol ko'tarilib, daryodan qum, tog'dan xas-xashaklarni uchirib keldi, qalpog'im bilan kamzulimni ham havoga ko'tarib aylantira boshladi. Shamolga qo'shilib kulgi ovozlari yangradi; shamol va kulgi bir-biriga qo'shilib jaranglab avjiga chiqdi-da, birdan to'xtab qoldi.

Shunday qilib, men otda sayrga chiqmadim, kulgili kamzulim bilan sohiblarnikiga o'xshash qalpog'imni ortiq kiymadim.

Yarim kechada men yana karavotda o'tirib quloq soldim: kimdir shikoyat qilganday ingradi, uning qalbidan bo'g'iq faryod-fig'on eshitilardi, bu shunday taassurot qoldirardiki, go'yo karavot ostidan, yer tagidan, bu muazzam saroyning qo'rqinchli nam toshlari ostidagi lahaddan: «Og'ir uyqular va alam-angiz xayollarning zanjirlarini parchalab, meni xalos et, otingga mindir, ko'kragingga bosib, o'rmonlar oralab, dovonlar oshib, daryolar kechib, o'z uyingga olib ket! O, shafqat et, xalos qil!» deya qandaydir bir asira iltijo qilardi.

Men kimman? Qanday qilib men uni xalos etaman? Men o'z xayolimda yaratgan qaysi bir nozaninni bu be-

saranjom tushlar hukmronligidan olib ketishim kerak? E samoviy go‘zallik, qachon va qayerda nash‘u namo surgan eding sen? Qaysi daryoning salqin sohilida, qaysi xurmozor soyasida, qaysi biyobon og‘ushida tug‘ilgansan? Qaysi qaroqchi bedov seni, nihol shoxini sindirganday, ona qo‘ynidan yulib oldi-yu, otga mindirib, shamol tezligida sahroning jazirama sarobida g‘oyib bo‘ldi? Ey asira, u seni kimning mamlakatiga, qaysi qul bozoriga olib keldi? Qaysi podshoh mulozimlari sening yosh, iffatli, hali barqurmagan go‘zalligingni ko‘rib, bir hovuch oltin berib, dengizlarning naryog‘iga olib ketdi-da, oltin mahofaga, o‘tqizib, o‘z hukmdorlariga tortiq qilishdi? Keyin-chi? Musiqa – farangi sadolari, bilaguzuklarning jaranglashi va sherozning shaffof kahrabo rang sharobida aks etgan xanjarning yaltirashi, zahri haloyil va ehtiros bilan qiyo boqishlar. O, qanday cheksiz dabdaba va qanday tubsiz zindon! Ikki tarafdan yaltiroq bilaguzuklar taqqan kanizaklar katta yelpig‘ich bilan yelpir, shahanshoh bo‘lsa, marvaridlar qadalgan kavush kiygan oyoqlari ostida emaklar, eshik oldida xabash og‘a o‘lim tangrisi, Yamanning elchisidek qilich yalang‘ochlab turardi. So‘ng qanday baloga giriftor bo‘lding ey, biyobon chechagi? Ko‘piklari hasad va makrdan iborat hadsiz hashamning qonli to‘lqinlarida qanday mudhish o‘lim yoki undan ham dahshatliroq shuhratga qarab suzding?

Shu mahalda jinni Magar Ali yana qichqirdi: «Ketinglar, ketinglar! Hammasi yolg‘on, hammasi yolg‘on!» Tong otdi. Xizmatchilar menga xat keltirishdi, oshpaz kirib, qanday taom tayyorlay, deb so‘radi.

Men ketishga qaror qildim! Bu yerda bundan keyin qolish mumkin emas, shu kuniyoq bor-yo‘g‘imni yig‘ishtirib idoraga ko‘chib keldim. Idoraning kekxa xizmatchisi Karimxon kulimsirab qo‘ydi. Men undan xafa bo‘lib, indamay ishga kirishdim.

Kun kech kirgan sayin menda parishonxotirlik boshlandi. Go'yo allaqanday bir joyga borishim zarurday. Paxta hisobotlari menga butunlay keraksiz tuyuldi, hatto hokimning idora ishi ham menga sariq chaqaga arzimaganday ko'rindi. Atrofimda sodir bo'layotgan hamma narsa mening nazarimda ahamiyatsiz, ma'nosiz va sovuq ko'rina boshladi.

Qalamni tashlab, katta daftarni yopib, izvoshga o'tira jo'nadim. Otlarning kun botish chog'ida tosh qasr darvozasi oldiga borib to'xtashlarini ko'rib taajjublandim. Men darrov chopib zinapoya bilan qasrning ichiga kirdim.

Bu kun hamma narsa sokin. Qop-qorong'i xonalar go'yo jahl bilan qovoq solganday. Mening qalbim afsus-nadomat bilan to'lib-toshdi, ammo bu haqda kimga uzr aytishni, kimdan afv so'rashni bilmasdim. Horib-tolib qorong'i xonalarda kezardim. Mening, qanday bo'lmasin bir musiqa asbobini olib, kimgadir murojaat qilib, kuylagim kelardi: «Ey ravshan chiroq! Sendan kechib, uchib ketishga uringan parvona o'lish uchun yana qaytib keldi. Uni kechir, qanotlarini kuydir, kul qil!»

Boshimga ikki tomchi tushdi. Orali cho'qqisi ustida bulutlar to'plangan edi. Zim-ziyo o'rmon va Shustaning qop-qora suvi harakatsiz qotib qoldi. Birdan hamma narsa: yer, suv va osmon larzaga keldi. Uzoq o'rmonlardan tishlarini irjaytirib chaqmoq chaqnadi, zanjirni uzib qochgan jinniday bo'ron qo'zg'aldi. Saroyning bo'm-bo'sh katta zallarining eshiklari taraqlab ochilib-yopilar, devorlar shikoyatomuz ingrardi... Hamma xizmatkorlar idorada bo'lgani sababli chiroq yoqadigan kishi yo'q. Bu zim-ziyo qorong'ida bir xotinning karavotim oldida o'zini gilamga tashlaganini aniq his etdim, u qaltirab sochlarini yular, uning oppoq go'zal manglayidan qon oqar, goho u kutilmaganda qattiq kula boshlar, so'ng tomirlari tortishib faryod etar, o'z liboslarini pora-pora qilib, yalang'och

ko'kragiga urardi. Ochiq derazadan guvillab shamol kirib, sel uning kiyimlarini jiqqa ho'l qildi.

Tun bo'yi bo'ron pasaymadi, fig'on-u nola to'xtamadi. Men behuda pushaymon bilan qorong'i xonalarda tentirab yurdim. Hech yerda hech kim yo'q edi, men kimga tasalli beraman? Kim bunday musibat chekmoqda? Ajabo, bunday devonavor dilxastalikning boisi nima?

Jinni yana qichqirdi:

– Ketinglar, ketinglar! Hammasi yolg'on, hammasi yolg'on!

Tong yorishdi. Magar Ali ham bu dahshatli saharda har kungidek saroy atrofida chopib, odat bo'lib qolgan so'zlarni aytib qichqirardi. Birdan mening boshimga shunday fikr kelib qoldi: ehtimol Magar Ali ham bir vaqtlar menga o'xshash shu saroyda yashagandir va hozir, hatto aqldan ozib, oxiri bu dahshatli tosh maxluqning changalidan qutulgan esa-da, o'zini chulg'ab olgan sehrdan ozod bo'lolmay, har kun ertalab uning oldiga keladi.

Shibbalab turgan selda men jinnining oldiga yugurdim:

– Magar Ali, nimasi yolg'on?

U javob bermay, meni bir chetga itarib yubordi, o'zi yovvoyi bir ovoz bilan baqirib, ilon avragan qushday saroy atrofida gir aylana boshladi. Go'yo o'zini himoya qilishga tirishganday, takror-takror qichqirar edi: «Ketinglar, ketinglar! Hammasi yolg'on, hammasi yolg'on!»

Bu shovqin-suronli saharda quyundek uchib idoraga – Karimxonning oldiga kirdim:

– Menga aytib ber, bu nima degan gap? Chol menga mana bunday hikoya qildi. Qachonlardir bu saroyda ehtiroslar mavj urgan, qondirilmagan istaklarning alan-gasi yuraklarni yondirgan. Jafokash jonlarning oh-u zori, qarg'ishlari va bajo keltirilmagan xohishlar bu toshlarga singib, ularni shunday och va tashna holga keltirganki,

ular odamzod bu yerga qadam qo'yishi bilan uni yutib yuborishga urinadilar, bu yerda uch kun tunagan odamlardan, garchi evaziga aql-hushini yo'qotishga to'g'ri kelgan bo'lsa ham, salomat qolgan kishi faqat Magar Ali bo'ldi.

– Nahotki menga bundan qutulishning hech iloji bo'lmasa? – so'radim men.

– Bir chora bor, – javob berdi chol, – lekin u katta qiyinchiliklar bilan bog'liq, men hozir uni senga aytib beraman, ammo bundan ilgari sen bu atirgul bog'ida yashagan bir eron kanizagining tarixini biluving zarur. Dunyoda bundan ko'ra g'aroyibroq, bundan ko'ra qayg'uliroq voqea yo'q. Shu paytda xizmatkorlar kirib, poyezd yaqinlashib qoldi deb xabar qildilar. Buncha tez? Biz shoshilinch ravishda narsalarimizni bog'laguncha poyezd keldi. Qandaydir uyqusiragan ingliz birinchi klass vagon derazasidan bo'y-nini cho'zib, stansiyaning nomini o'qishga harakat qilardi. U bizning hamrohimizni ko'rib, uni o'z vagoniga chaqirdi, bizning biletlarimiz ikkinchi klass vagonga edi. Shunday qilib, biz bu babu kim ekanini bilolmadik va hikoyaning davomini ham eshitolmadik.

Men, ehtimol u odam bizni ahmoq deb o'ylab, masxara qilmoqchi bo'lgandir, uning bizga aytgan hikoyasi boshdan-oyoq uydirmadir, deb o'yladim.

Taqvodor do'stim bilan biz bu masalada bir fikrga kelolmadik va umr bo'yi yuz ko'rmas bo'lib arazlashdik.

1895

SERGEY YESENIN

XUROSONDA BIR DARVOZA BOR...

Xurosonda bir darvoza bor,
Ostonasi gulga ko'milgan,
Unda yashar bir pari ruxsor.
Xurosonda bir darvoza bor,
Hayhot, uni ocholmadim man.

Qo'llarimda kuch ham yetarli,
Sochlarimdan oltin rang olgan.
Asir etdi meni ul pari.
Qo'lda garchi kuchim yetarli,
Ul eshikni ocholmadim man.

Mardligim ne ishq maydonida,
Ayting, kimga qilay sharhi g'am?!
Sevmas bo'lsa Shahi jonidan,
Ul eshikni ocholmas bo'lsam,
Mardligim ne ishq maydonida?!

Yana tushdi Rus sari yo'lim,
Eron, sendan ketgummi hali?
Nahot, seni boz ko'rmas bo'ldim?
Ona yurtga mehrim tufayli
Yana tushdi Rus sari yo'lim.

Xayr endi, xayr, parizod!
Darbozangni ocholmasam-da,
Shirin g'aming birla umrbod
Kuylab o'tay seni o'lkamda,
Xayr endi, xayr, parizod...

* * *

Talpinma ko'p, devona ko'ngil,
Barchamizdan yuz o'girmish baxt.
Shafqat tilar gadolar faqat...
Talpinma ko'p, devona ko'ngil.

Fusunkor oy kiyib zar libos,
Shu'la to'kar kashtanlar uzra:
Qo'yib La'lim siynasiga bosh,
Pardasini tortaman yuzga.
Talpinma ko'p, devona ko'ngil.

Biz barchamiz go'dakmiz biroz,
Goh ko'zda yosh, goh labda kulgu,
Bo'lmish ushbu dunyoda meros.
Barchamizga shodlik va qayg'u.
Talpinma ko'p, devona ko'ngil.

Ko'rganman ko'p elatlarni men,
Tole izlab kezganman jahon.
Yuragimning ezgu istagin
Endi ortiq qidirmam sarson.
Talpinma ko'p, devona ko'ngil.

Umidim bor hayotdan hali,
Tugamagan ko'nglimda bardosh,
Kel, bir nafas orom ol, qalbim,
Uxla qo'yib yor ko'ksiga bosh,
Umidim bor hayotdan hali.

Zora taqdir boshimiz silab,
Saodatga yor etsa bizni,
Tole bulbul ovozi bilan
Allalasa pok sevgimizni.
Talpinma ko‘p, devona ko‘ngil...

DOG‘LAR KETMISH MAJRUH KO‘NGILDAN...

Dog‘lar ketmish majruh ko‘ngildan,
Mast vasvasa qo‘zg‘amas tug‘yon.
Men dardimga Tehron gulidan
Choyxonada topoldim darmon.

Choyxonachi — barvasta, o‘ktam,
Qoyil qolsin rus, deb, choyimga,
O‘tkir aroq, may o‘rniga ham
Achchiq-achchiq choy tutar menga.

Quy, mezbonim, ammo had bilan,
Bog‘ing aro turfa gullar bor.
Oqshom menga niqob ostidan
Ohu ko‘zin suzdi gulruxsor.

Rossiyada gulday qizlarni
Tutqunlikda saqlamas erlar.
Sarmast etar bo‘sa bizlarni
Bexanjar-u bemakr-u bezar.

Bu tong yuzli dildor qoshimda
Bir bor xirom etsa noz bilan,
Shohi ro‘mol solgum boshiga,
Yo‘llariga sheroziy gilam.

Mezbon, choy quy menga lolagun,
Shoir senga so‘ylamas yolg‘on.
Ehtiyot bo‘l o‘zingga bugun,
So‘ngra mendan qilmagin gumon.

Eshikka ko‘p qarayberma san,
Gulbog‘ingga, baribir, yo‘l bor...
Oqshom menga niqob ostidan
Ohu ko‘zin suzdi gulruxsor.

SINGLIMGA XAT

Bizning Aleksandr
Delvig haqida
She'r yozgan, madh etib kalla suyagin.
Qanday shirin,
Qanday olis aqida,
Xuddi gulbog' yanglig' ko'ngilga yaqin.

Salom senga, singlim,
Salom, assalom.
Qadrdon dalalar salomat bormi?
Ayt, qalay parvarish qilmoqda bobom
Ryazandagi bizning oluchazorni?

O'sha oluchazor
Bormi yodingda?
Otam sho'rlik tinmay qilardi mehnat.
Bir parcha yeridan
Hosil olguncha
Omoch surib, qancha chekardi zahmat.

Unga maqsad edi
Kartoshka olish,
Biz bog' bo'lsa derdik,
Bog'ni kesishdi.
Dilim o'rtanganin
Aytsin ho'l bolish,
Bog'ni kesishdi-yu,
Bag'rim ezishdi.

Yodimdadir bayram,
O'sha so'lim may,
Sabzalar bezangan,
Gullab nastarin.
Oppoq qayinlarni
Quchoqlab tinmay,
Sho'x-xandon maydan ham
Mastroq edim man.

Oh, u oq qayinlar,
Oppoq qayinlar...
Qizlardek sarvinoz, suluv, xushqomat.
Sevmasligi mumkin ularni faqat
Quvnoq navniholda ko'rmagan samar.

Singlim!
Naqadar kam hayotda chin do'st,
Ko'plardek mening ham yuragimda dog'.
Agar nozik qalbing
Toliqqan bo'lsa,
Buning soz davosi –
Tinmoq, unutmok.

Sasha*ni bilasan,
Sasha zo'r edi.
Lermontov ham, asli,
Unga jo'r edi.
Men bo'lsam...
Kasalga chalinib turibman.
Endi esa nastarin qorlarda
Ruhimni davolab yuribman.

* Sasha – Aleksandr Sergeyevich Pushkin.

Senga achinaman,
Yolg'iz qolarsan.
Men esam tayyorman
Duelga, hatto.
«Baxtlidir jomini ichib bo'lmagan»,
Va tinglab bo'lmagan naydan ham navo.

Va lekin bog'imiz...
O'sha bog' aro
Erka bolalaring o'ynar ko'klamda.
Ular o'ylab qo'ysa qani bir bor, o,
Dalli devonalar
O'tgan olamda.

*Bu Aleksandr Sergeevich Pushkinning satri.

BU DUNYODA MEN BIR YO‘LOVCHI...

Singlim Shuraga

Bu dunyoda men bir yo‘lovchi,
Shodon menga qo‘l silki, erkam.
Xuddi shunday tinch, erkalovchi
Ziyo to‘kar kuz fasli oy ham.

Isinurman oyning taftiga,
Ilk bor undan orom olar jon.
Allaqachon so‘ngan sevgiga
Umid bog‘lab yashayman hamon.

Bunga bois — shu makonimiz,
Shu yer — oppoq, sho‘r manglay turbat,
Qaylardadir toptalgan nomus,
Kimlargadir qadrdon g‘urbat.

Yashirmayman, har kim ham bilar:
Boshqa-boshqa emas, jon singil,
Ikkimiz ham bir sevgi bilan
Shu vatanga qo‘yganmiz ko‘ngil.

ONA IBODATI

Qishloqning bir chetida
Pastakkina uy turar,
Sajda qilib shu uyda
Onaizor o'ltirar.

Yolg'iz o'g'lin eslar u
Yonib achchiq firoqda.
O'g'li esa yurt uchun
Jang qiladi yiroqda.

Ona sajda qiladi,
Ko'zyoshlari shashqator.
Bir nuqtaga tikilgan,
Xayolida nelar bor?

Ko'z oldiga keladi:
Keng dala – jang maydoni.
Jonsiz yotar maydonda
Mard o'g'li – pahlavoni.

Ko'kragida jarohat,
Qop-qora qon har yog'i.
Qolmish jonsiz qo'lida
Dushmanining bayrog'i.

Ona yuzin qoplar g'am,
Chimirgancha qoshini,
Asta suyar qo'liga
Oppoq sochli boshini.

Yurak dardi yosh bo'lib,
To'lib kelar ko'ziga.
Marjon-marjon tomchilar
Oqib, tushar yuziga.

IT HAQIDA DOSTON

Quyosh o‘ynar javdar xirmonda,
Chiptalarda nuri tillarang.
Bolaladi ona it tongda,
Yetti kuchuk tug‘di mallarang.

Yuvib-tarab tillari bilan,
Oqshomgacha erkaladi u.
Ona itning issiq bag‘ridan
Qor ustida erib oqdi suv.

Oqshom payti, tovuqlar endi
Qo‘nog‘iga tizilishgan dam
Uy egasi xo‘mrayib keldi,
Qopga soldi yettovini ham.

Sho‘rlik ona chopdi ketidan,
Uzoq-uzoq quvlab bordi u.
Muzdek terlar oqib etidan,
Achchiq-achchiq uvlab bordi u.

Botqoqlardan kechib o‘tdi loy,
Oyoqlari toldi, urindi.
Qaytar ekan tom ustida oy
Bolasiga o‘xshab ko‘rindi.

Sho‘rlik yana bolasin so‘rab,
Ko‘kka boqib uvladi xasta.
Yangi oy ham asta g‘ildirab
Tushib ketdi ufqdan pastga.

Bechoraga ermaklab, kulib,
Non o‘rniga otishgandek tosh,
It ko‘zidan yulduzlar bo‘lib
Qorga oqdi tomchi-tomchi yosh.

* * *

Tongda meni uygʻot ertaroq,
Mehribonim, mushfiq onajon!
Men yoʻllarga koʻz tutay mushtoq,
Bizning uyga kelmoqda mehmon.

Oʻrmon ichra bugun, onajon,
Gʻildirakning izlarin koʻrdim.
Yellar uni aylab zar kamon,
Tortqilagan kezlarin koʻrdim.

Erta tongda mehmon keladi
Oy shapkasin boshga qoʻyib dol.
Uchqur oti ravon eladi,
Kokillari tovlanadi ol.

Meni sahar uygʻot, onajon,
Chiroqlarni yoqib qoʻy hozir.
Deydilarki, boʻlmogʻim ayon
Rossiyada shuhratli shoir.

Sheʼr aytaman mehmonga ul dam,
Senga, onam, oʻsgan yerimga.
Sahar turib soqqan suting ham
Quyiladi mening sheʼrimga.

* * *

Go'daklikdan ma'lum har odam,
Bola boshdan degan gap to'g'ri.
Mabodo men shoir bo'lmasam,
Bo'lar edim bezori, o'g'ri.

Jikkakkina shum bola edim,
Tengdoshlarim ichra «qahramon».
Qaytar edim ko'chadan doim
Burnim pachoq, usti boshim qon.

Qo'rqib ketgan onam qoshida
Derdim tutib o'zimni mahkam:
«Hechqisi yo'q. Qoqildim toshga.
Ertagacha qolmas o'rni ham».

Yillar o'tdi, ketdi bolalik,
Nihoya yo'q armonlarimga.
Yoshlikdagi sho'xlik, olovlik
Ko'chdi she'r-u dostonlarimga.

Bolaligim ketdi borini
Satlarda qoldirib butun.
She'rlarimda shum, bezorining
Xislatlari aks etar bu kun.

Magʻrurligim hamon qolmagan,
Hamon baland oʻtli koʻkragim.
Bolalikda burnim qonagan,
Bugun esa qondir yuragim.

Mendan kulgan toʻda qoshida
Deyman tutib oʻzimni mahkam:
«Hechqisi voʻq! Qoqildim toshga,
Ertagacha qoʻlmas oʻrni ham.

* * *

Meni so'kmang! Bo'lar ish bo'ldi,
So'z sotuvchi savdogarmasman.
Oltin boshim quyi egildi,
Bu dunyodan sovidim, bas, man.

Shaharda ham qolmog'im mahol,
Na qishloqqa mayl sezarman,
Bir yo'l qoldi o'stirib soqol
Rossiyani daydib kezarman.

Xayr, deyman doston, she'rlarga,
Yo'lga to'rva olurman, xolos.
Ko'chadagi bir darbadarga
Shamollar ham qo'shiq aytar soz.

Piyoz, turup hidin taratib,
Bilganimni qilib yurarman.
Burnim oqsa yengimga artib,
Peshonamda borin ko'rarman.

Qor quyunin tinglarman behis,
Baxt kerakmas bundan ziyoda.
Bunday ajib turfa ishlarsiz,
Yashamasman yorug' dunyoda.

* * *

Aldamasman o‘zimni bu kun,
Yuragimda uqubatli g‘ash.
Bezori deb nom oldim nechun?
Nega nomim bo‘ldi janjalkash?

O‘g‘ri bo‘lib o‘rmon kesmadim,
Bo‘yamadim qo‘limni qonga.
Aybim faqat ko‘cha kezganim,
Jilmayganim o‘tgan-ketganga.

Men maskovlik bir dalli yigit,
O‘zimga xon, tanti, chapani.
Ko‘chadagi har bir daydi it
Yurishimdan taniydi mani.

Tverskoyda ko‘rib yiroqdan,
Bosh irg‘ashar menga otlar ham.
Jonvorlarga yaxshi o‘rtoqman,
She‘rim ular dardiga malham.

Boshimdagi bul silindrim
Jononlarga yoqish uchunmas.
Unda berib baytallarga yem,
Chaynashiga qilurman havas.

Odamlardan yuvdim qo‘limni,
O‘z do‘stlarim sari intildim.
Eng chiroyli galstugimni
Kuchuklarning bo‘yniga ildim.

Endi darddan xoliman bu kun.
Dilimda yo‘q uqubatli g‘ash.
Aldoqchi deb nom oldim shu-chun,
Shu-chun nomim bo‘ldi janjalkash.

Bir manzilga borurmiz kam-kam,
Bir manzilki, halovat hokim.
Yig'ishtirmoq chog'i menga ham
Boqiy yo'lga do'kon-dastgohim.

Ey siz, suluv, oppoq qayinlar,
Ey sen, zamin, bog'lar, barxanlar.
Ketayotgan saflarga qarab
Yuraginga cho'kar armonlar.

Men o'zimcha ko'p o'ylar surdim,
O'z haqimda she'r aytdim talay.
Baxtlimanki, yashadim, ko'rdim,
Bu dunyoga keldim har qalay.

Baxtlimanki, sevdim, intildim,
Quloch yozdim chechaklar aro.
Jonvorlarni ukam deb bildim,
Boshlariga urmadim aslo.

Bilaman, ul manzilda balqib
Yotmas oqqush bo'yin boshloqlar.
Ketayotgan saflarga boqib
Shundan menda alam, qiynoqlar.

Bilamanki, o'shal ma'voda
Bu kengliklar bo'lmas, shubhasiz.
Shuning uchun menga dunyoda
Yashayotgan odamlar aziz.

AYOLGA MAKTUB

O'sha kun, albatta,
Yodingizdadir.
Burchakka qisilib
Ojiz turganim.
G'azabnok edingiz,
Va g'oyat og'ir –
So'z bilan urdingiz
Betinga manim.

Dedingiz:
Bas, yetar,
Ajramoq kerak.
Betartib umrimdan
Toqatingiz toq.
Izlamoq bo'ldingiz
Oqilroq erkak.
Mening qismatim-chi,
Tubanlab ketmoq.

Men sizni sevardim,
Siz esa aslo.
Parvo qilmasdingiz,
Men edim behol —
Shaddod bir suvoriy
Xaloyiq aro
Qamchilab choptirgan

Shoʻrlik ot misol.
Siz bilmas edingiz,
Boʻronda, axir,
Meni oʻz bagʻriga
Tortganin girdob.
Qayon eltmoqdadir
Bizlarni taqdir,
Bilolmay chekardim
Achchiq iztirob.

Yuzni koʻrmoq qiyin
Boqib yaqindan,
Har narsa yiroqdan
Koʻrinar ayon.
Dengiz harakatda
Kelsa toʻlqindan,
Bilingki, kemaning
Ahvoli yomon.

Yer katta kemadir,
Kimdir nogahon
Yangi hayot uchun,
Yangi shon uchun
Bu ulkan kemani
Dahshatli boʻron,
Toʻlqinlar qoʻyniga
Yoʻlladi bugun.

Kema chayqalarkan
Notinch dengizda
Boshi aylanmagan,
Yiqilmagan kim?
Juda kam,

Juda kam,
Bundaylar bizda,
Ularning idroki
Qalbiga hokim.

Shunda men
Xaloyiq shovqini aro
O'qchigan yuzlarga
Boqishdan toldim.
Shunda men, toqatsiz,
Kemaning qaro
Ostki xonasiga
Kirib yo'qoldim.

Qahvaxona edi
Bu ostki xona.
Shu kundan qadahga
Egildi boshim.
Dunyoni unutdim
Tamom mastona,
May bo'ldi hayotda
Yolg'iz yo'ldoshim.

Sevgilim!
Men uchun –
Qiyningiz ko'p.
G'amgin ko'zingizdan
Sezardim buni.
Axir men sharobga
Bosh bilan cho'kib,
G'avg'osiz o'tmasdi
Biror-bir kunim.

Siz bilmas edingiz
Bo‘ronda, axir,
Meni o‘z bag‘riga
Tortganin girdob.
Qayon eltmoqdadir
Bizlarni taqdir,
Bilolmay chekardim
Achchiq iztirob.

Mana, yillar o‘tdi,
Ulg‘aydi yoshim.
Fikr-u hislarim ham
O‘zgacha butun.
Bayram sharobidan
Ko‘tarmay boshim
Darg‘aga sharaf-shon
O‘qiyman bugun.

Dilni erkalarkan
Nozik tuyg‘ular
Sizning tashvishingiz
Yodimga oldim.
Shoshaman siz tomon
Bermoqqa xabar:
Bir zamon kim edim,
Kim bo‘lib qoldim.

Sevgilim!
Quvonch-la qilurman bayon,
Men bir tik qoyadan
Yiqilmay qoldim.
Ona vatanimda
Endi bu zamon

Men ashaddiy hamroh
Nomini oldim.

Men tamom boshqaman,
Yor bo'lsam bugun
Sizni qiynamasdim
Balki u qadar.
Shonli mehnat uchun,
Erk va baxt uchun
Borishga tayyorman
La-Manshga qadar.

Siz meni kechiring,
Siz endi boshqa.
Bugun sizga oqil,
Jiddiy er hamdam.
Bizning tashvishlarni
Urmaysiz boshga,
Zarra kerakmasman
Sizga o'zim ham.

Mayli, yashang yangi
Yorning oldida,
Baxtli bo'ling, shudir
Tilagim mening.
Sizga salom bilan,
Sizni yodida
Doim saqlaguvchi
Sergey Yesenin.

ONAMDAN MAKTUB

Endi ne ham o‘ylab
Topadir xayol,
Javobni o‘ylayman
Chakkamni tutib.
Stolim ustida
Yotar xafahol
Onaginam menga
Yo‘llagan maktub.
“Ko‘zimiz to‘rt bo‘ldi,
Bolam, kelaqol.
Yaxshiydi bayramga
Kelsang, har qalay.
Otangga ishtonlik,
Menga jun ro‘mol
Olakel, bizlarda
Kamchilik talay.
Menga sira yoqmas
Shoirliging ham,
Janjalkashlik bilan
Topgan shuhrating.
Undan ko‘ra omoch
Haydasang, bolam,
Obro‘ keltirardi
Halol mehnating.
Men ham qarib qoldim,
Hech yo‘q darmonim.
Oh, sen bo‘lsang eding
Mening yonimda.
Kelinlik bo‘lardim,
So‘nggi armonim –
Nabira suyardim

Asrab jonimda.
Sen bola-chaqalik
Bo'lmading, daydi.
Yuragingni berding
O'zgaga oson.
Oilang bo'lsaydi,
Do'sting bo'lsaydi,
Senga mayxonalar
Bo'lmasdi makon.
Jonim bolaginam,
Ne bo'ldi senga?
Mo'min-qobil eding
Bir vaqt naqadar.
El-yurt havas bilan
Aytardi menga:
Aleksandr Yesenin –
Baxtiyor padar.
Afsus, niyatimiz
Bo'lmadi hosil.
Barbod bo'ldi so'nggi
Umidimiz ham.
Otang o'ylar edi –
She'r yozib qoyil,
Bir dunyo pul topib
Keladi bolam.
Ammo sendan bir so'm
Kelmas, bolajon.
O'kinchlarimizning
Bosh sababi shul.
Xomtama bo'libmiz,
Holingdan ayon:
To'lamas ekanlar
She'r yozganga mo'l.

Menga sira yoqmas
Shoirliging ham,
Janjalkashlik bilan
Topgan shuhrating.
Undan ko'ra omoch
Haydasang, bolam,
Obro' keltirardi
Halol mehnating.
Endi bo'lsa bizni
Ezdi g'am, alam.
Ot yo'q,
Pul yo'q, borib
Olsak naqd so'mga.
Uyda bo'lsang eding,
U zehning bilan
Rais bo'lar eding
Volijroqo'mga.
Boshqacha bo'lardi
Bizning tiriklik,
Sarson yurmas eding
Sen ham yiroqda.
Xotining yonimda
Urchuq yigirib,
Sen bizga qararding
Qarigan chog'da...»
Xatni g'ijimlayman,
So'z aytmoq qiyin,
Oh, bormi girdobdan
Chiqmoqqa imkon.
Yurak so'zlarimni
Aytaman keyin,
Javob maktubimda
Qilaman bayon.

JAVOB

Aziz onaginam,
Bo'lg'in salomat.
Mehr-u shafqatingni
Sezib turibman.
Sen zarra tasavvur
Qilmassan faqat,
Nima deb dunyoda
Yashab yuribman.
Hozir siz yoqda qish,
Ayoz kechalar.
Deraza oldida
Surarsan xayol,
Osmonni to'ldirib
Yog'ilar ukpar,
Kindir oq sirenni
Silkitgan misol.
Onam!
Shunday tunda
Bo'lurmi uxlab,
Tarnov uzra shamol
Chiyillar betin.
Yotmoqchi bo'lursan,
Ko'zingga xona
Tobutdek ko'rinib
Seskanar eting.
Izg'irin yig'ichi

Xotinga o'xshar.
Mingta dyak bo'lib
Cho'zar badkirdor.
Qor yerga sochadir
Oppoq tangalar...
Tobut ortida bor
Na do'st va na yor...
Menga hammasidan
Ma'qul navbahor,
Ko'nglinga munosib
Toshqin shiddati.
Bunday payt har bir cho'p
Bir kemacha bor.
Dala – cheksiz ummon,
Yo'q nihoyati.
Barcha ko'klamlardan
Men sevgan ko'klam –
Bashar dilidagi
Buyuk inqilob.
O'shanga intilib
Chekarman alam,
O'shani sevaman,
Chorlayman shitob.
Lekin bor muzlagan
Yer sayyorasi.
Shundan men nolalik
She'r ovarasi,
Shundan men serjanjal
Va oshuftahol.
Onajonim,
Kelar bizga ham fursat,
Keladir intizor
Kutganimiz dam.

Biz axir turibmiz
Jangga bo'lib taxt,
Kim zambarak tutib,
Kim tutib qalam.
Qo'y, puldan gapirma,
Mol-mulk na kerak.
Bu so'zlarni yozgan
Senmisan, yo rab:
Nima, men molmidim
Va yoki eshak,
Qoziqdan yechmasa
Yotguvchi qarab.
Men o'zim boraman,
Vaqt kelar bir kun,
Muzlagan kurraga
To'p otilar chog' –
Boraman jun ro'mol
Olib sen uchun,
Cholga paytavalik...
Bo'lg'in faqat sog'...
Hozircha izg'irin
So'fidek cho'zar,
Yig'ichiga o'xshab
Uvlar badkirdor.
Qor yerga sochadir
Oppoq tangalar,
Tobut ortida bor
Na do'st va na yor.

TO'RA SULAYMON

GUL BIR YON, CHAMAN BIR YON

Chaman ichinda bir gul, gul bir yon, chaman bir yon.
Sarvi, sanobarmidir? – soch bir yon, suman bir yon.
Sahar, subhi sodiqda mushk bir yon, mujgon bir yon.
Tun pardasin tortsa gar, on bir yon, osmon bir yon.

O'sgan bog'iga olqov, o'stirgan bog'boniga,
Xavf-u xatardan saqlay kelgan soyaboniga.
Andalib qo'nar, zog'lar qo'nolmas bo'stoniga.
Maqtoviga men bir yon, borliq suxandon bir yon.

Hakim zoti bor yerda dard bir yon, darmon bir yon.
Yoring jafokash bo'lsa uy bir yon, zindon bir yon.
Ikki jon bir bo'lmasa sham bir yon, shamdon bir yon.
Ayri bo'lsa yo'llari – tug' bir yon, shamdon bir yon.

Qo'riqchisi bo'lardim bog'imda unar bo'lsa,
Kuzim kelmay bahorim qayta boshlanar bo'lsa,
Solnomachisi bo'lay magar u Qamar bo'lsa,
Qasam ichib aytaman: namak bir yon, non bir yon.

Qumri, sa'va oshiyon aylar bir gulafshon bu.
Bir kokili Sir bo'lsa, u biri Zarafshon bu.
Ilohiy sanamlardan bir zuryot, bir nishon bu.
Kerak bo'lsa magar jon, jon bir yon, jahon bir yon.

Bu olamda Oy tanho, muborak Quyosh tanho.
Bo'y qizlarning ichinda shu bir egma qosh tanho.
Uningdek hech kim menga bo'lmasa sirdosh tanho
Go'ro'g'li sulton bir yon, To'ra Sulaymon bir yon.

ILTIJO

Bahor kelsa boshlanur bog‘da bulbul xonishi
Sa‘va qumri nag‘masi, suralay tovlanishi,
Qirlarda lola sayli, qishloqlarda yil boshi:
To‘xtagay tabiatdan Haqqushlar zorlanishi
Bahor, ketma mening bog‘imdan.

Qilmishi qing‘ir zotga davr qayda, davron qayda?
Vatangado kimsaga beminnat makon qayda?
Yolg‘iz otga olamda nom qayda, nishon qayda?
Bahor, sensiz sahro-yu tog‘- u toshga jon qayda?
Ketma, Bahor, mening bog‘imdan.

O‘lmaslikka ishora – o‘larga oshiqligim.
Saodatga ishora – zamonga oshiqligim.
Teranlikka ishora – ummonga oshiqligim.
Go‘zallikka ishora – bo‘stonga oshiqligim.
Bahor ketma mening bog‘imdan.

Bukun qay bir yerda qish, qayda xazonrezgilik,
Qaylarda yoz, qayda kuz, qayda jondan bezgilik,
Ko‘klamning har nafasi umrga arzigulik,
Bog‘siz, bog‘bonsiz yerda ne ham qilsin ezgulik...
Ketma, Bahor, mening bog‘imdan.

Giyoh bilan qoplanmish ko‘hna qabr boshlari,
Maysadagi shudringlar – kimlarning ko‘z yoshlari?
Bu yerda yotar otam ham uzangidoshlari,
Har bahor eslar uni qavmi-qarindoshlari,
Bahor, ketma mening bog‘imdan.

Yoz bo‘yi qorga zorman, qishda bahorga zorman,
Chamanda gul bo‘yiga intiqman, intizorman,
Kuz kelmay xazon bo‘lgan sevgi, guldin bezorman.
Bahorsiz ham diyorsiz el ichra benazarman,
Bahor, ketma mening bog‘imdan.

ARMON

Bobomning orzulari
amalga oshmas bo'lsa,
Yurgan yo'limda o'lan,
qo'shiq qalashmas bo'lsa,
Qo'shiqlarim bog'lardan,
tog'lardan oshmas bo'lsa,
El-yurt baxtini kuylash
menga yarashmas bo'lsa,
Ko'nglimda armon yotar
cho'kib yotgan nor misol.

Xeshlarimning bemavrid
ko'zlarida yosh ko'rsam,
Bir mard bilan nopokning
taqdirin tutash ko'rsam
Qaysi bir begunohni
keng yo'lda adash ko'rsam,
Bir betayin kimsaning
oyog'ida bosh ko'rsam...
Ko'nglimda armon yotar
terskaydagi qor misol.

Aro yo'lda qolguday
bo'lsa biror yo'ldoshim,
Manzilga yetmay turib
qoqilsa qayg'udoshim,
Muhtoj bo'lsa kimgadir
jon ayamas qurdoshim,
Badkor degan nom olsa.

UMR O‘TMOQDADIR DARYO MISOLI

Esiz, bolalikni qoldirib ortda,
Umr o‘tmoqdadir daryo misoli.
Qoldirib-qoldirmay iz bu hayotda,
Umr o‘tmoqdadir daryo misoli.

Oppoq tongni ulab tiyrai shomga,
Birda shak keltirib sirli olamga,
Goho ta‘zim qilib badkor, badnomga,
Umr o‘tmoqdadir, umr o‘tmoqda.

Qay kezlar ushalmay orzu-armonlar,
Birda g‘olib kelib tulkisimonlar,
Birda boy berilib bebaho onlar,
Umr o‘tmoqdadir, umr o‘tmoqda.

Dengizday mavj urib, qirg‘oqdan toshib,
Yurar yo‘limizdan birda adashib;
Kim bilandir zimdan mansab talashib
Umr o‘tmoqdadir, umr o‘tmoqda.

Yaratib ne sirlar, ne mo‘jizalar,
Qutlug‘ kun ketidan kun o‘tkazilar.
Behuda o‘tgan dam–ko‘ngil ezilar...
Umr o‘tmoqdadir, umr o‘tmoqda.

Har tongda to‘rg‘aydan oldin uyg‘onib,
Chamanlar yaratish ishqida yonib,
Birda-chi: e‘tiqod, imondin tonib
Umr o‘tmoqdadir, umr o‘tmoqda.

Erta bilan bog‘liq – ne damlarimiz,
Bilib-bilmay bosgan qadamlarimiz,
Xayrli ish, alam, qaramlarimiz
Umr o‘tmoqdadir daryo misoli.

Keksalik mo‘ralab eshik qoqmoqda,
Bolalik qaytadan qaytarilmoqda...
Bizdan erta kunga nelar qolmoqda?
Umr o‘tmoqdadir, umr o‘tmoqda.

O‘lmas sozni o‘ylab deging kelmaydi,
O‘chmas izdan so‘ylab deging kelmaydi,
Mangulikka bo‘ylab deging kelmaydi
Umr o‘tmoqdadir daryo misoli...

O'XSHAR

Kuyga-kuy ulanur bazm oqshomi,
Yer-u ko'k xazonsiz faslga o'xshar.
Bazm oqshomi, bu — nazm oqshomi,
To'yxona bahoriy saylga o'xshar.

Mehnat, muhabbatsiz kechgan umrning,
Yomg'irsiz bulutday ko'chgan umrning,
Sham misol bir yonib o'chgan umrning
Mazmuni eskirgan naqlga o'xshar.

Haqqushga xatarsiz oshyon munosib,
Ko'klam qushlariga chaman munosib.
Yigit-qizga ahd-u paymon munosib,
Busiz ko'ngil zil-u zambilga o'xshar.

Kuyovga vafoli qalliq yarashmish,
Tillari shakar ham bolli yarashmish.
Na baxtki, yuzlari xollik yarashmish
Kelin gulga, kuyov bulbulga o'xshar.

Kelin qaynonaga esh bo'lib yursa,
Bo'y qizlar ichinda pesh bo'lib yursa,
Ta'bi ravshan vaqti xush bo'lib yursa,
Yurgan yeri rayhon, jambilga o'xshar.

Kelinchak bor uyning ko'rki bo'lakcha,
Kelinning kuyovga erki bo'lakcha.
Boshida ukpari, bo'rki bo'lakcha,
Sochlari sahroyi sumbulga o'xshar.

Manzil, murodi bir, ahdi bir bo‘lmish,
Orzu-o‘ylari bir, baxti bir bo‘lmish,
Taqdir, talpinishi, taxti bir bo‘lmish
Ikki yoshning yo‘li bir xilga o‘xshar.

Osmonidan o‘lan arimas bu el,
Yuzga kirmay eli qarimas bu el,
Tegrasiga qazo darimas bu el
Oltin darvozali Chambilga o‘xshar.

TEBRATAR

(Qadimgi qimizchi chollar qo‘shig‘i)

Shamol shamolni tebratar.

Shamol bulutni tebratar.

Bulut yomg‘irni tebratar.

Yomg‘ir tuproqni tebratar.

Tuproq maysani tebratar,

Maysa biyani tebratar.

Biya qimizni tebratar.

Qimiz yigitni tebratar,

Yigit suluvni tebratar.

Suluv beshikni tebratar.

Beshik bolani tebratar.

Bola dunyoni tebratar.

QAYDADIR

Tog'larga yondoshib, ko'kka tutashib,
Dovonlar oshmasang ma'dan qaydadir.
Ortda qolar bo'lsang ko'pdan adashib
Orzu-istak tugul armon qaydadir.

Zog' bilan bulbulni farq qilmas zotga,
Naf bo'lsa, nokasdan ayrilmas zotga,
Boshga kun tuqqanda qayrilmas zotga
Er-u do'st qaydadir, yoron qaydadir.

Mehr-u shafolat bor, shafqat bor yerda,
Halollik bor yerda, harom xor yerda,
Barcha birday yerda, barobar yerda
Badnomlarga ardoq, omon qaydadir.

Chorasiz kimsaga, chog'siz kimsaga,
Ko'pdan ayrilgan — bir bog'siz kimsaga,
Suyanmoq istasa tog'siz kimsaga
Bir muddat armonsiz zamon qaydadir.

Odamzod bilmasa endi alamni,
Urushni, o'limni, kulfatni-g'amni,
Magar takrorlasa dahshatli damni
Siz-u bizga yer-u osmon qaydadir.

SENINGSIZ

Barkamol yoshing qutlug‘, ajab qayrilma qosh qiz,
Sohibjamolligingga oy bilan kun talosh qiz,
O‘zi ko‘zi, oy yuzi tanda jonga tutash qiz,
Junun savdosi solma bu boshga parivash qiz.

Tilga kirganmi yorsiz sozchining taronasi?
Sensiz kelgan ko‘klamning bormi ekan ma‘nosi?
Vaslingga yetmoq mudom shaydoying tamannosi,
Senmasmi mani etgan beqaror, bebardosh, qiz?!

Men uchun bu dunyoning ko‘rkamligi sen bilan,
Bearmon-u beafg‘on, bekamligi sen bilan.
O‘n sakkiz ming olamning olamligi sen bilan,
Bu jahonda ko‘rmasin shahlo ko‘zing hech yosh, qiz.

Suluv, seningsiz ko‘zga keng jahon tor ko‘rinur,
Tog‘larda ungan, lola o‘rniga qor ko‘rinur,
Bu lab bir qatra suvga tashnai zor ko‘rinur,
Tobakay bo‘lgay sani oshiyoning Shosh, qiz?!

QISMAT

Tog'larga suyandim tayanch bo'lsin deb
Tayanch bo'lolmadi ulkan tog'lar ham.
Quyoshga topindim quvonch bo'lsin deb
Bolini ayadi o'sha bog'lar ham.

Quyoshga topindim quvonch bo'lsin deb
Darig' tutmish mendan, netay, nurini.
Bu boshim tegmagan tosh ham qolmadi
Aytay endi, sizga, qaysi birini?

Birlarda iltijo qildim falakka
Qo'lim samovotda muallaq qoldi.
Bora-bora yolg'iz-yortilik dardi
Bo'g'zimga tig'-parron bo'lib qadaldi.

Suvlar ham tinidi sunbula kelib
Tinib-tiniqmadi bu ko'nglim, hayhot.
Na bahor, na yozdan, na to'kin kuzdan
Hecham qoniqmadi bu ko'nglim, hayhot.

Mustajob bo'lmadi yolvorishlarim
Ko'nglim o'ksik, xasta, ko'zlarimda yosh.
Ne qora kunlarda bironta zot ham
Bo'la bilmadilar menga qayg'udosh.

G'arib, sig'indiman o'zga ellarda
Sig'inar qadamjo, mozorim yo'qdir.
Menga o'xshamasin dunyoda hech kim,
Jon achir, bag'riga tortarim yo'qdir.

Oyning o'n beshimas bari qorong'u
Ko'lankasiz, tiniq kunlarim kamdir.
Xun bo'lmish jigarim, qon bo'lmish bag'rim
Og'zimdagi qora qon – oldimda jomdir.

O'z beshiging turib o'zga beshikka
Suqila bilmoqlik – qismatmasmidir?
O'z qo'shig'ing turib o'zga qo'shiqqa
Jo'r bo'lmoqlik – nomus, uyatmasmidir?

Kimni orqa qilsam, oldimga o'tib –
To'g'on bo'la boshlab, to'sdi yo'limni.
Alhol, bundan yashab kun kechirmakdan
Ming bora afzalroq ko'rdim o'limni!

AYRO

Ayro edi asli yo'limiz,
Alhol qoldi ayroligicha.
Haqligicha qoldi yo'li oq
Yo'li qaro qaroligicha.

Ayro edi niyatimiz ham,
Alhol, qoldi ayroligicha.
Oshkor bo'lgach niyatlarimiz
Egri ko'ngil vayronligicha.

Ayro edi bog'-rog'larimiz,
Sarhovuzi, a'moligicha.
To'ti sa'va bo'la bilmadi,
Bulbul qoldi go'yoligicha.

Ayro edi hatto kemamiz,
Borar manzil, mallohimiz ham,
Darg'amizning aytar qo'shig'i,
O'z suyanar panohimiz ham.

Endi tamom ayrilar bo'ldik,
Ko'ngil qoldi siyoligicha.
Oy tutilib, Quyosh qoraymay,
Dunyo qoldi dunyoligicha.

Ayro edi ko'ch-ko'ronimiz
Tosh-torozu, tamaligicha.
Nor qo'zg'alar bo'ldi o'rnidan
Moya qoldi moyaligicha.

Bari qoldi lek o'rtamizda
Zulmat qoldi, ziyo qolmadi.
Yo alhazar! Birlarda eslab
Yurgulik bir hayo qolmadi.

Ayro edi asli yo'limiz,
Alhol, qoldi ayrologicha.
Yor o'nilib osmon qulamay,
Dunyo qoldi dunyologicha.

MEN HAM

Men ham umid bilan safarga chiqib,
Uzoq manzillarga ko‘z tikkan jonman.
Birda Sirday toshib, birda tutoqib
Katta yo‘lga chiqqan
Kichik karvonman.

Bobomning armonli zamonasida,
Ustodimning tanho taronasida,
Otamning alamli pok siynasida
Ushalib-ushalmay
Qolgan armonman.

Magar kimni ko‘rsam ko‘zlari yoshli,
Unga qarab tursa bir bag‘ri toshli,
Bir yaltoqning bo‘lsa bag‘ri quyoshli
Qing‘irga kun bermas
Qirg‘in – baronman.

Birga maftun bo‘ldim, birga havasda,
Sohibi suxanga bu jon payvasta.
Ko‘rgulik bor yerda – ko‘ngil shikasta
Davosi topilmas
Dardga darmonman.

Kimlarga ko‘klam – qish, kimga qish – yozdir,
Kimga ko‘lmak – teran, ummon sayozdir.
Boz turib qarg‘aning umri darozdir...
Lochinmas, Quzg‘unga
Kelgan qironman.

Dardsiz yashamoqlik – dardmandlik asli,
Bahordan beg‘ubor – bolalik fasli.
Bu dunyoni ko‘rsam gulga qiyosli:
Bog‘li, bog‘chaliman
Ko‘ksi osmonman.

Dunyo yaratmoqlik dunyo demakdir.
Matlabsiz kimsaning siynasi chokdir.
El-yurtga muhabbat – buyuk idrokdir
Bu yurt – bu Vatansiz.
Behol, bejonman.

Menga muabbir ham ta‘bir kerakmas,
Ta‘nali, ta‘mali kabir kerakmas,
Alhol, zavoli bor sabr kerakmas.
Minnatli madadga
Toqatsiz jonman.

Shu yorug‘ kunlarni ko‘rolmay ketgan,
Na manzil, na murod-maqsadga yetgan,
El-ulus turganda o‘zin unutgan
Zotlar bag‘ridagi
Bir qatra qonman.

Darig‘ tutma mehring mendin, tabiat,
Judo qilsang-da gar jondin, tabiat,
Lek shuni so‘rayman sendin, tabiat;
Aro yo‘lda qo‘yma
Men ham mehmonman.

YARALMISH

Oy yuzlik desam seni oyning ham dog'i borday,
Ko'rkamlikda jamoling oftobdan beg'uborday.
Tabiatning hamisha ko'lankasiz bahorday,
Umringni kuzi, qishi yo'qligi barqarorday.
Kunda o'ylasam seni,
Tunda o'ylasam seni,
Ko'z o'ngimda tiniq osmon yaralmish.
Sen paydo bo'lgan bog'da zog' bo'lmas, xazon bo'lmas,

Bulbullar navosida dard bo'lmas, nolon bo'lmas,
Oshiq holi tang bo'lib ko'ksida armon bo'lmas,
Yo'lchivindek sarg'ayib rang-ro'yi somon bo'lmas.
Chilla chog'i – qishda ham
Bir o'ng emas, tushda ham.
Bosgan izlaringda bo'ston yaralmish.

Har ko'rganda bo'yingni ko'zim qamashsa netay,
Quvonchlarim qalbimda dengizday toshsa netay?
Tanda jonim joningga zimdan tutashsa netay?
Toleim, iqbolimga bu hol yarashsa netay?
Baxtim, bayotim uchun,
Porloq hayotim uchun
Sen kabi ko'zlari Cho'lpon yaralmish.

Jonimiz bu diyorga ko'z-qoshday tutosh asli,
Tog'-u toshlari bilan nomimiz uyqosh asli.
Dasturxon, xirmon gapmi, o'rtada quyosh asli,
Bunda birning baxtiga barcha tilakdosh asli.

Suyukligim, eldoshim,
Otadosh, vatandoshim.
Sening uchun yer-u osmon yaralmish.

Oshiqlar o‘z holini yozmishlar doston bilan,
Har qator, har bandini ko‘z yoshi, yo qon bilan,
O‘tmasin bu olamdan hech kishi armon bilan,
Hamdard bo‘lmasin dono turganda nodon bilan.
El ichra nomimizni
Ahd-u paymonimizni
Ulug‘lovchi ulkan doston yaralmish.

Bu elda payhon bo‘lgan gul, gulbog‘ni ko‘rmadim
Hech bir ko‘ngil, yurakda armon, dog‘ni ko‘rmadim.
Tashlandiq holda so‘ngan shamchiroqni ko‘rmadim.
Chamanli bog‘li elda
So‘nmas chirog‘li elda
Bulbulga munosib oshyon yaralmish.

Odamzod bu olamda tugal, kamsiz yaralmish,
Biroq kimlar karamsiz, kimlar g‘amsiz yaralmish.
O‘z qadrini bilmaslar do‘st, hamdamsiz yaralmish.
Sevib, sevilmaganlar, so‘zsiz, shamsiz yaralmish.
Necha asrlar osha,
Baxtimizga yarasha,
Timsolsiz bu qutlug‘ davron yaralmish.

BO'LMASA

Sayyoralar notinch, ummonlar notinch
Magar yer yuzida tinchlik bo'lmasa.
Nasl-u nasab notinch, zamonlar notinch
Magar yer yuzida tinchlik bo'lmasa.

Ne qilsin davra-yu dilda shodmonlik
Barcha qit'alarda qut, farovonlik.
Qo'shinda sobitlik, elda omonlik
Magar yer yuzida tinchlik bo'lmasa.

Mag'rib notinch bo'lsa bezovta mashriq
Do'st do'stdan imdodin tutgaymi darig'?
Qayer zulmat ichra, qayerdir yorug'
Magar yer yuzida tinchlik bo'lmasa.

Elchilar ko'nglida g'ulg'ula mudom,
Xavf-u xatar kezar qadam-baqadam.
Qay bir begunohning ko'zlarida nam
Magar yer yuzida tinchlik bo'lmasa.

Zahar bo'lmasmidir ichgan oshlar ham
Yer-ko'kka sig'magan aziz boshlar ham.
Elak-elak bo'lur tog'-u toshlar ham
Magar yer yuzida tinchlik bo'lmasa.

Fayz ne qilsin bog'-u bo'ston ichinda
To'y o'rniga aza doston ichinda.
«Qarab turish yo'qdir!» farmon ichinda
Magar yer yuzida tinchlik bo'lmasa.

SADAG‘A

Xumor ko‘zligimdan bu jon sadag‘a,
Bu jon nima emish, jahon sadag‘a.
Qilmagil bu so‘zga gumon; sadag‘a
Sensiz ro‘yim bo‘lar somon, sadag‘a.

Lola sendan olmish o‘z olligini,
Barchin, o‘z lafzining halolligini.
Tan olmas seningsiz on oyligini,
Qoshingda lol qolur jayron, sadag‘a.

Bahorday durkunsan, bir sarvinozsan,
Xushlasang chillada ko‘klamsan, yozsan.
Qahring kelsa magar do‘lsan, ayozsan.
Bag‘rimni etmagil giryon, sadag‘a.

Suluv, sen sababli afsunsozligim,
Zamin-u zamonga ishqibozligim.
Umring boqiy bo‘lsin, gul orazligim,
Bu ko‘ngil sen bilan shodon, sadag‘a.

Rahm ayla ramzingga tashna qalb zordir,
Ko‘zlarim yo‘lingda ko‘p intizordir.
Maskanim Guliston – bir chamanzordir.
Bir oqshom bo‘lib ket mehmon, sadag‘a.

TAVALLO

Nelardandir ko'ngil bo'lib g'ash,
Ham egilib bu egilmas bosh,
Ko'zlarimda qalqib tursa yosh
Bu holimga berolmay bardosh.
Mushtipar Onam yig'laydir,
Qolganlari yolg'on yig'laydir.

Qaytar bo'lsam quruq qo'l ovdan,
Qora qozon qolsa qaynovdan;
Ham ayrilib o'lja, ulovdan,
Qarzga botar bo'lsam birovdan
Taskin berib Onam yig'laydir,
Qolganlari yolg'on yig'laydir.

Birda haqdin, birda nohaqdin,
Jabr ko'rsam bir betovfiqdin
Ortda tursam qalbi quroqdin,
Qadrim xarob bo'lsa tuproqdin.
Ohlar urib Onam yig'laydir,
Qolganlari yolg'on yig'laydir.

Og'a-ini o'rtasida gap...
Alhol, kelib chiqmish ixtilof:
Biri izzat, biri mulk talab
– Bu oq sutim, mehrimga xilof, –
Deya sho'rlik Onam yig'laydir,
Qolganlari yolg'on yig'laydir.
Sinalmoqning gali kelganda,

Nohaq magʻlub boʻlsam maydonda,
Nomim qolmas boʻlsa jahonda,
Kim doʻst – dushman bilinar onda,
Ahvolimga Onam yigʻlaydir,
Qolganlari yolgʻon yigʻlaydir.

Gʻanim bir yon, men bir yon boʻlsam,
U ustuvor, men uryon boʻlsam,
Bu ham kamday nogiron boʻlsam –
Ogʻoch otga yonma-yon boʻlsam
Oy tutilib, Onam yigʻlaydir,
Qolganlari yolgʻon yigʻlaydir.

Boʻlsam gumroh, boʻlsa gunohim,
Vujudimga solmasdin vahm,
Qabul aylab tavallo – ohim,
Darigʻ tutmay mehring, ilohim,
Yigʻlatmagil mushfiq Onamni,
Volidai Muhtaramamni.

ALQOV

Shu qora tuproq, shu xoki pok yerdan,
Yil bo‘yi to‘kilgan peshona terdan,
Istasa biy dala, sahro-yu qirdan
Oq oltin yaratar dehqon qo‘llari.

Buyuk, kabirligin qilmay ta‘malar,
Tolalardan uyub tuman tonnalar,
Vaqtida yo‘lbarsday tortib na‘ralar
Oq oltin yaratar dehqon qo‘llari.

Unvon ta‘ma qilmay, sha‘n ta‘ma qilmay,
Tinchib, tinmasligin ham shama qilmay,
Himmat, hamiyatda tengi topilmay
Oq oltin yaratar dehqon qo‘llari.

El-yurt iftixori – uning boyligi,
O‘z ishiga mudom sherday shayligi.
Ta‘rifga sig‘magay hotamtoyligi
Oq oltin yaratar dehqon qo‘llari.

Yuzlarga surtgulik – bosgan izlari,
Ishda izdoshlari – o‘g‘il-qizlari.
Bedor o‘tib doim bahor, kuzlari
Oq oltin yaratar dehqon qo‘llari.

Dovonlar zabt etib, dovonlar oshib,
Sha‘ni-shavkatiga qo‘shiq yarashib
Uygan xirmonlari ko‘kka tutashib,
Oq oltin yaratar dehqon qo‘llari.

BOLAJON

Ko'ngilga yovuqsan ko'z bilan qoshday,
G'ubori yo'q tongda chiqqan quyoshday.
Go'zallikka noming go'yo uyqoshday,
Jon-u jahonimiz senga tutoshday.
Havasim keladi senga, bolajon.

Zarra xabaring yo'q dunyo ishidan,
Falakning qay yo'sin aylanishidan,
Atom vahimasi, el tashvishidan,
Kimning kulib, kimning qayg'urishidan.
Havasim keladi senga, bolajon.

Teran, tiniqlikda chashmasan, chashma,
Bu olam qarshingda qilar karashma.
Bundan sen quvonma, hovliqma, shoshma,
Hali manzil yiroq, yo'ldan adashma,
Havasim keladi senga, bolajon.

O'ynab, kelmoqlikdan o'zga g'aming yo'q,
Bir nafas hasratda o'tgan daming yo'q,
Kimsada g'arazing, o'ch, alaming yo'q,
Bilgimcha dunyoda sira kaming yo'q,
Havasim keladi senga, bolajon.

O'ylaysan yil bo'yi mudom bahor deb,
Bahorsiz bu dunyo bee'tibor deb.
Hammaning bir xilda tashvishi bor deb,
Barchani o'zingday pok, beg'ubor deb...
Havasim keladi senga, bolajon.

Oftobday bezavol, ohuday soqsan
Sen elik bolasi — o‘yinqaroqsan,
Ko‘ksimizda mudom o‘chmas chiroqsan,
G‘urbatdan xolisan, g‘amdan yiroqsan,
Havasim keladi senga, bolajon.

Olamda sen bilan ona shodligi,
Baxti barhaqligi, umrbodligi.
Begard, o‘kinganing – dil barbodligi,
Havasim keladi senga, bolajon.

Sening ko‘zing bilan ko‘pni ko‘rolsam,
Sening so‘zing bilan dilga kirolsam,
Bosgan izing bo‘lib gulga o‘rolsam,
Sening o‘zing bo‘lib, qayta yaralsam,
Havasim keladi senga, bolajon.

FAXRIYA

Assalom, ona yurt, tonglar o'lkasi,
Ta'rif-tavsifingning yo'q nihoyasi.
Senga bag'ishlanur muqaddas qo'shiq
Bu – o'zbek elining o'z madhiyasi.

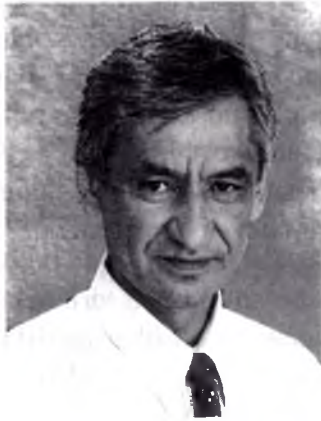
Ko'hna ota yurtim, qadim Turonim,
O'z beshik, o'z tilim, shavkatim, sha'nim.
Yetti iqlim ichra tengi topilmas –
Tuproqlari oltin O'zbekistonim.

To bashar bor ekan, bor ekan quyosh
Birlashgan elga yov otolmagay tosh.
Yovqur yigitlaring, lochin qizlaring
G'animlar oldida egishmaydi bosh.

Dasturxoni ochiq, xirmoni baland,
Samoviy tog'lari nomiga monand.
Olamga mashhur ne zotlar vatani
Mehring qon-qardoshlar mehriga payvand.

Sen toshqin Jayhunim, teran Sayxunim,
Sen – mening o'tmishim, sen – yorug' kunim.
Yelkadosh o'lkalar bilan hamnafas
Shonli Turkistonim – O'zbekistonim.

Guling gulzor bo'lsin, qirlaring o'rmon,
Daryolaring dengiz, ko'llaring ummon.
Hududing daxlsiz, yaloving yuksak
Sen – sharqning mash'ali, sen – dorulomon.

MUHAMMAD YUSUF

LOLAQIZG'ALDOQ

Mendan nima qolar: ikki misra she'r,
Ikki sandiq kitob, bir uyum tuproq.
Odamlar ortimdan nima desa der,
Men seni o'ylayman o'zimdanda ko'proq –
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq!

Men ketsam, yomondan yiroq bo'l, ohu,
Chunki sen chiroyli, ko'rkli bir juvon.
Yomon kunlar bir kun yaxshi bo'laru,
Yomon odam yaxshi bo'lmas hech qachon.
Yasha, chegarada turgandek ogoh,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq!

Uyda yotibman-u, sezib turibman –
Ko'kada ketayotir qushlar qaytishib.
Xayrlar yog'dirib qanotlaridan,
Xasta shoiriga vido aytishib.
Bor, mening uchun ham ularga qo'l qoq,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq.

Ularni men yana ko'rarmanni-a,
Ayvondan odamdek kuzatolmadim.
Kuz. To'ylar boshlandi, yuragim pora –
Bitta qizimni ham uzatolmadim.
Demak, taqdir ekan to'y ko'rmas o'lmoq,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq.

Biroq ko'nglim sezar, mendan keyin ham
Bir kun bu hovliga odam to'ladi.
Hali to'ylar qilib charchaysan, erkam,
Mening qizlarim eng baxtli bo'ladi!
Kelinlar ko'ylagi ruhimday oppoq –
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq.

Gulim, yaqinroq kel, qara, ne savdo,
Bu ajib ishlarning dil lavhiga yoz:
Kimga qasr yetmas, kimga mol-dunyo,
Menga esa HAVO yetmaydi xolos.
Tiriklar mudroqda, o'liklar uyg'oq,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq.

Ko'ksim kuyib borar, ko'krak yonmoqda,
Ayting do'xtirlarga, yorishsa yorsin!
Jism o'z ulfati – jondan tonmoqda.
Bechora jon endi qayerga borsin.
Endi osmon yiroq, endi yer yumshoq,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq.

Buni hayot derlar, unutmaloq,
Bir kun ochilasan, bir kun so'lasan.
Qalbimda-ku faqat sen eding tanho,
Qabrim ustida ham o'zing bo'lasan.
Sen bizning sevgidan xotira – bayroq,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq.

Ayol qalbing bilan suv kech, olov kech,
G'am kelsa, boshingdan hushing uchmasin.
Xudodan so'radim: mendan keyin hech –
Nomard kimsalarga ishing tushmasin.
Ularning qo'lida hamisha tuzoq,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq.

Ishing tushsa, inim Muhammadga bor,
Shoirlar ichida ishonganim shu.
Biroz ichishini aytmasa agar,
Ko'ksi tiniq bola, halol bola u.
Faqat sal soddaroq, faqat sal yoshroq,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq.

Jon so'nggi boshpana toparkan ongda,
U yurak ostida derdim men bo'lsam.
Ajablanma, agar ertaga tongda
Seni o'pib, O'shni quchoqlab o'lsam!..
O'tinchim – tepamda yig'lama uzoq,
Lola, lolajonim, lolaqizg'aldoq!

BIZ BAXTLI BO‘LAMIZ

N.ga

Mayli-da, kimgadir
Yoqsa, yoqmasa,
Ularga qo‘shilib
Yig‘lasharmidik.
Biz baxtli bo‘lamiz
Xudo xohlasa,
Xudo xohlamasa
Uchrasharmidik...

Rayhon hidlaringni
Yo‘llaringa sep,
Kut meni, har oqshom,
Ko‘kka oy chiqqan.
Faqat, yig‘lamagin,
Gunohim ne deb,
Aybing – onang seni
Chiroyli tuqqan!..

Menga bir tabassum
Hadya et, ey yor,
Nur tomsin
Lablaring sohillaridan.
O‘zing ayt, senday qiz
Yana qayda bor,
Kipriklari uzun –
Kokillaridan?..

Iymanib yashama
Xayol pinjida,
Yoyil, yayra jonim,
O‘rtanma g‘amda.
G‘iybatlarga chida,
Tuhmatga chida,
Sen bittasan, axir,
Yorug‘ olamda.

Men esa oshig‘ing
Sening – eng g‘arib.
Tundan so‘z qarz olib,
Tongga tutguvchi.
Sening yoningda ham
Seni axtarib,
Sening yoningda ham
Seni kutguvchi.
Ista, tiz cho‘kaman
Hozir oldingda,
Sevdim, sevganimdan
Uyalmoq nechun.
Barcha farishtalar
Sening qalbingda
Ijarada turgan
Qizlar men uchun!..

Biz baxtli bo‘lamiz
Xudo xohlasa,
Xudo xohlamasa,
Uchrasharmidik?!

* * *

Ma'yus kunim ko'zim tushsa,
Kuyar osmon, tushunmaysan.
Meni samo tushungaydir,
Sen, ey inson, tushunmaysan.

Kuyib ko'ksim o'tar bo'lsam,
Oqar bo'lsam, ketar bo'lsam,
Meni daryo tushungaydir,
Sen, ey ummon, tushunmaysan.

Men ham shaydo, men ham maftun,
Men ham hech kimi yo'q Majnun,
Meni laylo tushungaydir,
Sen, ey jonon, tushunmaysan.

Mening yo'lim uzun armon,
O'zim dovon, o'zim karvon,
Meni sahro tushungaydir,
Sen, ey sarbon, tushunmaysan.

Mening borim erur ko'nglim,
Mening yorim erur ko'nglim,
Ma'yus tanho tushungaydir,
Sen, ey xandon, tushunmaysan...

Ma'yus kunim ko'zim tushsa,
Kuyar osmon, tushunmaysan.
Meni Olloh tushungaydir,
Sen, ey xoqon, tushunmaysan.

Ko'nglim gul, ko'zlarim guldir,
Yuzim gul, qo'llarim guldir.
Meni sabo tushungaydir,
Sen, ey to'zon, tushunmaysan...

G'uborimdir bo'yi rayhon,
Minorimdir tilim biyron.
Meni dunyo tushungaydir,
Sen, ey nodon, tushunmaysan.

IQROR

O, ota makonim,
Onajon o'lkam,
O'zbekiston, jonim to'shay soyangga.
Senday mehribon yo'q,
Seningdek ko'rkam.
Rimni alishmasman bedapoyangga.

Bir go'sha suv bo'lsa, bir go'sha qirlar,
Qancha yurtni ko'rdim, qancha taqdirlar.
Qayga borsam suyab, boshni tik tut deb,
Tog'laring ortimdan ergashib yurar.

Ko'rdim suluvlarning eng faranglarin.
Yo xudbinman men yo bir sodda kasman men –
Parijning eng go'zal restoranlarin,
Bitta tandiringga alishmasman men.

Na gapga ko'nayin,
Na til bilayin,
Ko'zdan uyqu qochdi, dildan halovat –
Uch kunda sog'insam nima qilayin,
Chala qolar bo'ldi hamma sayohat.

Bildimki, baridan ulug'im o'zing,
Bildimki, yaqini shu tuproq menga.
Bahorda Baxmalda tug'ilgan qo'zing,
Arab ohusidan azizroq menga.

Sen bilan o‘tgan har kun bayram – bazm,
Sensiz bir on qolsam vahmim keladi.
Seni bilganlarga qilaman ta’zim,
Seni bilmaslarga rahmim keladi.

VATANIM

Men dunyoni nima qildim,
O‘zing yorug‘ jahonim,
O‘zim xoqo‘u,
O‘zim sulton,
Sen taxti Sulaymonim.
Yolg‘izim,
Yagonam deymi,
Toppingan koshonam deymi,
O‘zing mening ulug‘lardan
Ulug‘imsan, Vatanim...
Shodon kunim gul otgan sen,
Chechak otgan izimga,
Nolon kunim yupatgan sen,
Yuzing bosib yuzimga.
Singlim deymi,
Onam deymi,
Hamdard-u hamxonam deymi,
Oftobdan ham o‘zing mehri –
Ulug‘imsan, Vatanim.
Sen Mashrabsan,
Xalqda tumor,
Balxda dorga osilgan,
Navoiysan, shoh yonida
Faqirni duo qilgan.
Yassaviysan, meniki deb,
Ko‘ringan da’vo qilgan,

Ming bir yog‘i ochilmagan
Qo‘rig‘imsan, Vatanim.
Sen Xo‘jandsan, Chingizlarga
Darbozasin ochmagan,
Temur Malik orqasidan
Sirdaryoga sakragan,
Muqannasan qorachig‘i
Olovlarga sachragan,
Shiroqlarni ko‘rgan cho‘pon
Cho‘lig‘imsan, Vatanim.
Kim Qashqarni qildi makon,
Kim Enasoy tomonda,
Jaloliddin – Kurdistonda,
Boburing – Hindistonda,
Bu qanday yuz qarolig‘ deb,
Yotarlarni zimistonda,
Tarqab ketgan to‘qson olti
Urug‘imsan, Vatanim...
O‘g‘lim, desang osmonlarga
G‘irot bo‘lib uchgayman,
Boysun yurtida Alpomishga
Navkar bo‘lib tushgayman,
Padarkushdan pana qilib
Ulug‘beking quchgayman,
G‘ichir -g‘ichir tishimdagi
So‘lig‘imsan, Vatanim...
O‘tgan kuning – o‘tgan kundir,
O‘z boshingga yetgan kun,
Qodiriyni bergan zamin,
Qodiriyni sotgan kun.
Qo‘lin bog‘lab,
Dilin dog‘lab,
Yetaklashib ketgan kun,

Voh bolam! deb aytolmagan
Dudug'imsan, Vatanim.
Yoningda qon yig'lagan bir
Shoiringga qarab qo'y,
Gar Qo'qonga yo'ling tushsa,
Detdomlarni so'rab qo'y.
Hech bo'lmasa Usmon xokin
Keltirmoqqa yarab qo'y,
Olislarda qurib qolgan
Qudug'imsan, Vatanim...

Sen – shoxlari osmonlarga
Tegib turgan chinorim,
Ota desam,
O'g'lim deb,
Bosh egib turgan chinorim,
Qo'ynimdagi iftixorim,
Bo'ynimdagi tumorim,
O'zing mening ulug'lardan
Ulug'imsan, Vatanim!

JAYRON

Qon yig‘latdi qaysi bag‘ritosh,
Jayron, nega ko‘zing to‘la yosh?
Oyog‘ingga qo‘yib yotay bosh,
Jayron, nega ko‘zing to‘la yosh?..

Yurak qoning to‘kilgan so‘qmoq
Bag‘ri alvon lolaqizg‘aldoq,
Senga toshlar otdi qay gumroh,
Jayron, nega ko‘zing to‘la yosh?..

Zor yig‘lading buncha ham hayhot,
Menda ham bor sendagi sayyod...
Ey beozor, ey mo‘min jonzot,
Jayron, nega ko‘zing to‘la yosh?..

Bu dunyoning nokaslari bor,
Ezgulikni ko‘rolmaydilar.
Meni ham qon qildilar ular,
Jayron, nega ko‘zing to‘la yosh?..

Labim bilan yarang silayman,
Senga dardi shifo tilayman,
Kel, tug‘ishgan og‘ang bo‘lay man,
Jayron, nega ko‘zing to‘la yosh?..

MEHR QOLUR

O'tar qancha yillar to'zoni,
Yulduzlar – ko'zyoshi samoni.
O'tar inson yaxshi -yomoni,
Mehr qolur, muhabbat qolur.

Qorachug'da porlagan o'sha,
Iqboliga chorlagan o'sha.
Dunyoni tor aylagan o'sha –
Mehr qolur, muhabbat qolur.

Anor sening yuzlaring, suluv,
Xumor sening ko'zlaring, suluv,
Yodda qolmas so'zlaring suluv,
Mehr qolur, muhabbat qolur.

Oqib ketdi suvlarda Tohir,
Zuhro yig'lab qoldi qon bag'ir.
Kelganda ham qiyomat oxir,
Mehr qolur, muhabbat qolur.

Nima deysan, ey, g'ayur inson?
G'iybatlaring qildi meni qon.
Sen ham bir kun o'tursan, inon,
Mehr qolur, muhabbat qolur.

* * *

She'riyat bu qadim buyuk So'qmoq ekan,
Kiyik so'qmoq ekan, kiyik so'qmoq ekan.
Shirin azob ekan, jonni
Yoqmoq ekan,
Bir qo'lda gul, bir qo'lingda chaqmoq ekan...
Yuragim-ey, boshlab kelding meni qayga?
Bag'rim o'xshar pora -pora
Bo'lgan nayga.
Ko'nghim sezar bu so'qmoqdan
O'tolmayman,
Qaytib ketay desam qaytib
Ketolmayman —
Chaqirtoshlar tovonimdan
Tishlab olgan,
Qo'llarimdan kiyikchalar
Ushlab olgan.

MUHABBAT

Muhabbat, ey go‘zal iztirob,
Ey ko‘hna dard, ey ko‘hna tuyg‘u.
Ko‘kragimga qo‘lingni tirab,
Yuragimni to‘kib qo‘yding-ku.
Qancha ko‘zlar menga zor edi,
Na g‘am, na anduhim bor edi.
Qushday yengil ruhim bor edi,
Chok-chokidan so‘kib qo‘yding-ku.
Ne qilarding menga tegib sen,
Yengilmagan edim – yengib sen,
Boshlarimni yerga egib sen,
Qomatimni bukib qo‘yding-ku.
Sen men uchun bir xayol eding,
Yaxshi bor yo yaxshi qol eding.
Jon kerakmi – mana ol endi,
Qiy nar bo‘lsang qiynab to‘yding-ku.
Bilmam, nima edi maqsading:
Menga bir juft guling asrading,
Birin otin Kumush atading,
Birin ismin Zaynab qo‘yding-ku.
Muhabbat, ey go‘zal iztirob,
Ko‘chang kezdim sarson, dovdirab,
Yuzlarimga yuzlaring tirab,
Ko‘zlarimni boylab qo‘yding-ku!..

SUVPARI

Seni hech kim sevolmaydi meningdek:
Vaslingga zor bu oshiqlar, ehtimol,
Poyingga tiz cho‘kib yig‘lar, ehtimol,
Lekin sodiq bo‘lolmaydi meningdek!..

Aldanma yor, aldamchilar makriga,
Malak bo‘lma bevafo ishq shahriga,
Ular seni bir bossa bas bag‘riga,
Seni hech kim sevolmaydi meningdek.

Yo‘ling kesib o‘tsam – o‘zim xijolat,
Uzoqdan bir seni ko‘rsam kifoyat,
Bir nigohing o‘zi menga inoyat,
Seni hech kim sevolmaydi meningdek.

Joningga jon bo‘lmayman-u, sevaman,
Yoningga bir kelmayman-u, sevaman,
Ismingni ham bilmayman-u, sevaman,
Seni hech kim sevolmaydi meningdek.

Sen ko‘kdagi harir ko‘ylak, hur-pari,
Ko‘k ko‘ldagi tinib qolgan suvpari.
Muhammadning ko‘nglidagi dilbari,
Seni hech kim sevolmaydi meningdek.

TO'Y KECHASI

Yuzga upa surmasdan,
To'lin bo'ldi Zebijon.
O'n sakkizga kirmasdan,
Kelin bo'ldi Zebijon.

Men ne derdim, nima dey?
Olov edik, sho'x edik.
Zebi bilan erinmay
O'n yil birga o'qidik.

Eski maktab, alvido,
Xonalari tor edi.
O'rtamizda bir Xudo,
Bir siyohdon bor edi.

Men lapashang, albatta,
So'ramadim ko'nglini.
O'n yil o'qib bir marta
Ushlolmadim qo'lini...

O'ltiribman endi jim,
Keksa onam oldida.
To'yga men ham borardim,
Yomg'ir yog'ib qoldi-da!

OZODA

Ozodani sevaman men, Ozodani,
Suluvlarning sarvari – xonzodani.
Yo‘latmasman yoniga shabbodani,
Ozodani sevaman men, Ozodani.

Ko‘rganman-u ko‘rganim ertasidan,
Yuragim qoq bo‘lingan o‘rtasidan.
Har kuni bir o‘taman ko‘chasidan,
Ozodani sevaman men, Ozodani.

O‘taman-da. O‘tmasam bo‘lmaydi hech,
O‘tmay desam, ko‘ngil o‘lgur to‘lmaydi hech.
Ko‘zim toyib ketaverar – qo‘ymaydi hech,
Ozodani sevaman men, Ozodani.

Bir eslasam zirqillaydi bandi-bandim,
Kechagina bir qizchani o‘ynatgandim!
Kuchugiga oqqand berib o‘rgatgandim,
Ozodani sevaman men, Ozodani.

Tushunmaslar kuladi: esiz-esiz,
Kimdir ermak qiladi: esiz-esiz,
Xotanim ham biladi, nima deysiz?
Ozodani sevaman men, Ozodani.

Yigit qirqda qirchillab g'arq pishadi,
Erta-indin sochimga oq tushadi,
Chin oshiqlar qirq yilda topishadi!
Ozodani sevaman men, Ozodani.

Sevgan edim, hamon u suyukli yor,
Bilagida barmog'imning izi bor.
Ozodaning bir o'g'il, bir qizi bor...
Men baribir sevaman Ozodani.

* * *

Muhabbat, sen chiroyli,
Muhabbat, sen go'zalsan.
Tag'in bir zum turaylik,
Gapirmayman, uyalsang...

So'ng ketarmiz. Sezdimki
Men orzuga yetmadim.
Seni shunday sevdimki
Qo'lingdan ham tutmadim.

Qo'ling... sening qo'llaring,
Muloyimdir ehtimol.
Ayri tushdi yo'llarim,
Sevar yorim, yaxshi qol.

Muhabbat, unut meni,
Va men ham... unutmayman.
Tushlaringda kut meni,
Tushlaringga kirgayman...

Muhabbat, sen chiroyli,
Muhabbat, sen go'zalsan.
Kel, ko'rishib turaylik,
Salomlashmay, uyalsang.

BIR QIZ YIG‘LAR

Bir qiz yig‘lar buloq boshida,
Ma’yus majnuntollar qoshida,
Ko‘ngil ohi ko‘zin yoshida:
Bevafo ko‘p ekan dunyoda...

Nigohida oftoblari bor,
Nolishlarin javoblari bor,
So‘ngan sevgi azoblari bor,
Bevafo ko‘p ekan dunyoda...

Tovoniga tushgan kokillar,
Qizginaga qo‘shilib yig‘lar,
Bir so‘z dilga sanchadi tig‘lar –
Bevafo ko‘p ekan dunyoda...

Dildan ko‘chib ketsa xayollar,
Yomonga yo‘q ekan jazolar,
Yolg‘on dunyo ekan dunyolar,
Bevafo ko‘p ekan dunyoda...

Ermak ekan endi Laylolar,
Majnun g‘arib kezgan sahrolar,
Ertak ekan Tohir-Zuhrolar,
Bevafo ko‘p ekan dunyoda.

Bir qiz yig'lar buloq boshida,
Ma'yus majnuntollar qoshida.
Ko'ngil zori ko'zin yoshida:
Bevafo ko'p ekan dunyoda.

Qo'y yig'lama, mening jon singlim,
Men ham sendek bag'ri qon, singlim.
Menga ham yo'q mehribon, singlim,
Bevafo ko'p ekan dunyoda,
Muhabbat yo'q ekan dunyoda!

* * *

Onajon,
Onajon,
Yuragim og‘rir.
Bilmadim nimaga qiynaydi mani.
Men dehqon bolasi edim-ku axir,
Nahot shuncha nozik bo‘lsa bu jonim?..

Endi-ku uxlamay o‘ylar surmayman,
Sog‘insam, dunyoda sog‘inganim siz.
Og‘rir,
Og‘riyverar yurak, bilmayman,
Nega og‘rishini aytmas ham iblis.

Yo sevib qoldimmi,
Bu mumkin emas.
U mendan bezor,
Men undan bezorman.
Muhabbat deganin qilmasman havas,
Shunday ham bu uzun yo‘l to‘la armon...

Onajon,
Onajon,
Yuragim og‘rir,
Go‘yo kimdir uni tig‘ bilan tilar.
Kechalar yelkamga temirdek og‘ir
Qo‘llarin qo‘yar, ko‘zimga tikilar.
Kim u?
Men tanimayman.
Otamning arvohi o‘sha zot balki:

Uyimning chirog'in yoqmay bolam, sen
Qayerda,
Qayerda yurarsan sanqib?!

Qishloqqa ketaman,
Tong otsa bo'ldi.
Quyosh, uyg'otib qo'y meni ertalab...
Yuragim,
Yuragim og'rimay qo'ydi,
Ey, qalbni bir o'pib bo'lmas erkalab?

* * *

Quyoshga qarab oqqan suv,
Dardimni aytgan edim-ku,
Dodimga yetmaysan nega,
Quyoshga qarab oqqan suv?..

Qanday yuzsiz do'stim-san,
Ohlar to'la ko'ksimdan
Oh urib ketmaysan nega,
Quyoshga qarab oqqan suv?

Suingga qo'shib yoshimni,
Qiblaga qaratib boshimni
Yotqizib ketmaysan nega,
Quyoshga qarab oqqan suv?..

Men kimman? Bir yolg'izman,
Suv bo'yida bir yalpizman.
Oqizib ketmaysan nega,
Quyoshga qarab oqqan suv?

Quyoshga qarab oqqan suv,
Onamdek meni boqqan suv.

PALAXMON

Osmon yerga engashib,
Bulut sog‘di kun bo‘yi,
Yolg‘onchi yor to‘yida
Yomg‘ir yog‘di kun bo‘yi.

Yomg‘ir emas, bu halqob
Kelinchak ko‘z yoshidir.
Yig‘lama yor, qiz bola
Palaxmonning toshidir.

Qayg‘urmagil qo‘y, chorboq
Aylanamiz, yur, do‘stim,
Peshonang shu ekan, bu –
Taqdir, dedi bir do‘stim...

Taqdir emas, ayirgan,
Yorning qalam qoshidir.
Qolaversa, qiz bola
Palaxmonning toshidir.

Egilmagan yerlarga
Egib yigit boshimni,
Palaxmon-ey qaylarga
Otding yoqut toshimni!

AJAB DUNYO

Ikki buyuk shoir, ikki musofir –
Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.
Sizni o'ylatmasmi bu jumboq, bu sir,
Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur...

Buni tasodifmi atayin, ayting,
Qitmir qismat o'yni deyinmi yo bir?
Ko'rib qo'y, Turkiston, ikki shoh bayting –
Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.

Jafo etganga ham jabr etmadik,
Gadoni siyladik goho, Xudo bir.
Daholarimiz qadriga yetmadik –
Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.

Yer yonar jahannam afg'onda yal-yal,
Kulrang ko'rpa yanglig' bulut yonodur.
Yonar ne tiklagan bo'lsa bir mahal
Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.

Ikki buyuk hikmat, ikki xush zabon,
Ikki buyuk dildan yo'qdir sado bir.
Biz g'animga bejang topshirgan qo'rg'on –
Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.

Uchrashishmagandi ular hayotda,
Yoturlar yonma-yon ikki lahatda.
Nima deysiz endi, hayot – hayot-da
Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur!

OTA

Ota, g'ozangizni suv bosib ketdi,
Chumchuq vayron qildi jo'xoringizni.
Mening kitoblarim bir jambilbargcha
Yozolmadi lekin xumoringizni...

Televizorlardan jilmaymoq nima,
Men she'rlar o'qidim, ko'nglingiz to'lmadi.
Oqshom oq daladan bir bog'lam somon
Keltirgan bolacha nafim bo'lmadi.

Qirq yillik oskolka qiynadi bir kun,
Siz yotib qoldingiz, bo'ldi keragim.
Uchib borolmadim samolyot bo'lib
Ota, deb osmonga tegib kuragim.

Keyin siz ketdingiz. Bu yorug' dunyo –
To'polon daryoni menga qoldirib,
So'nggi o'tinchingiz ayladim bajo
Ko'zlarimni to'sgan sochimni oldirib!..

Mehrimni boshimga uraymi endi,
She'rimni boshimga uraymi,
Mening sog'inchimni yutib og'rinmay,
Yorilmay yashagan yurak-yurakmi?..

Ota, yuzlarimni suv bosib ketdi,
Ko'zyosh payhon qildi ko'nglim gulzarin.
Mening kitoblarim,
Mening she'rlarim –
Qadringiz bilmagan yillarim zori...

KO'K DARVOZA

Ko'k darvoza, ortingda bir qiz ko'rdim,
G'aznangdagi gavharingni xush ko'rdim,
Ostonangda olti mingta iz ko'rdim,
Oybekangni avaylagin, hushyor bo'l.

Ko'k darvoza, so'ramagin otimni,
Sen ko'zimga boqib bilgin zotimni,
Bu dunyoda mehr sofmi – oltinmi?..
Oybekangni avaylagin, hushyor bo'l.

Ko'k darvoza, ko'k xarsangdek qulfing bor,
Malikangning kun ko'rmagan zulfi bor,
Saroyingda Muhammadning mulki bor,
Oybekangni avaylagin, hushyor bo'l.

Ko'k darvoza, yana ne deb maqtayin?
Mehr izhor etmoq uchun netayin,
Bekang uchun ayt, borimni sotayin,
Oybekangni avaylagin, hushyor bo'l.

Ko'k darvoza, poyingga tiz cho'karman,
Qiz o'pgandek bo'sag'angni o'parman,
Ostonangga topganimni to'karman,
Oybekangni avaylagin, hushyor bo'l.

...Ko'k darvoza, ortingda qiz ko'rgandim,
G'aznangdagi duringni xush ko'rgandim,
Sen sovuqdan bir kun muhlat so'rgandim,
Bor, devorga qo'shil, sen ham devor bo'li!

MUNDARIJA

Rabindranat Tagor

Nur va soyalar (<i>Hikoya</i>).....	4
Tashna toshlar (<i>Hikoya</i>).....	36

Sergey Yesenin

Erkin Vohidov tarjimalari

Xurosonda bir darvoza bor.....	52
“Talpinma ko‘p, devona ko‘ngil...”.....	53
Dog‘lar ketmish majruh ko‘ngildan.....	55
Singlimga xat.....	57
Bu dunyoda men bir yo‘lovchi.....	60
Ona ibodati.....	61
It haqida doston.....	63
“Tongda meni uyg‘otertaroq...”.....	65
“Go‘daklikdan ma‘lum har odam...”.....	66
“Meni so‘kmang! Bo‘lar ish bo‘ldi...”.....	68
“Aldamasman o‘zimni bu kun...”.....	69
“Bir manzilga borurmiz kam-kam...”.....	71
Ayolga maktub.....	72
Onamdan maktub.....	77
Javob.....	80

To'ra Sulaymon

Gul bir yon, chaman bir yon.....	84
Iltijo.....	85
Armon.....	87
Umr o'tmoqdadir daryo misoli.....	88
O'xshar.....	90
Tebratar.....	92
Qaydadir.....	93
Seningsiz.....	94
Qismat.....	95
Ayro.....	97
Men ham.....	99
Yaralmish.....	101
Bo'lmasa.....	103
Sadag'a.....	104
Tavallo.....	105
Alqov.....	107
Bolajon.....	108
Faxriya.....	110

Muhammad Yusuf

Lolaqizg'aldoq.....	112
Biz baxtli bo'lamiz.....	115
“Ma'yus kunim ko'zim tushsa...”.....	117
Iqror.....	119
Vatanim.....	121
Jayron.....	124
Mehr qolur.....	125
“She'riyat bu...”.....	126

Muhabbat.....	127
Suvpari.....	128
To‘y kechasi.....	129
Ozoda.....	130
“Muhabbat, sen chiroyli...”.....	132
Bir qiz yig‘lar.....	133
“Onajon...”.....	135
“Quyoshga qarab oqqan suv...”.....	137
Palaxmon.....	138
Ajab dunyo.....	139
Ota.....	140
Ko‘k darvoza.....	141

**SIZ AZIZ O‘QUVCHILAR BIZNING
NASHRIYOTIMIZ TOMONIDAN
QO‘LINGIZDAGI ASARDAN TASHQARI
QUYIDAGI ASARLARNI OLIB
O‘QISHINGIZ MUMKIN:**

**Tog‘ay Murod
Yulduzlar mangu yonadi – 252 b**

O‘zbek adabiyotiga o‘ziga xos uslubi bilan shiddat-la kirib kelgan Tog‘ay Murod asarlarini o‘qisangiz, uning sodda, bag‘rikeng, mard va chapani qahramonlari bilan birga yashagandek bo‘lasiz.

Aziz bolajonlar! Qo‘lingizdagi ushbu kitobdan Tog‘ay Murodning “Yulduzlar mangu yonadi” va “Ot kishnagan oqshom” qissallari o‘rin olgan. Siz bu qissalarni o‘qib, Vatanni sevish, oriyatli bo‘lish kabi tuyg‘ularni tuyib, saboq olasiz. Ulardagi Bo‘ri polvon, Ziyodulla chavandoz, Tarlonlar bilan do‘st tutining.

**Oybek
Bolalik xotiralarim – 272 b**

Oybek singari ulug‘ allomalarning bolalik va yoshlik kezlari, ularning ko‘cha changitib yurgan oddiy boladan xalqning mutafakkir siymolaridan biriga aylanishi ayniqsa siz yosh avlodlar uchun hamisha ibratlidir.

**Jonatan Svift
Gulliverning sayohatlari – 296 b**

Jonatan Svift jahon adabiyotining taniqli namoyandalaridandir. Ushbu to‘plamga so‘z san‘atkorining eng qiziqarli asari kiritilgan. Yosh kitobxonlarimiz «Gulliverning sayohatlari»da mittivoylar o‘lkasiga sayr etib, Gulliverning qiziqarli sarguzashtlarida xayolan hamroh bo‘ladilar.

Asqad Muxtor **Chinor – 432 b**

«Chinor» asari bir o'zbek oilasi haqida. Bu oila katta, qadimiy, madaniy, mehnatkash va shu ma'noda «tagli-zotli». Uning har bir a'zosi xalq hayotida ma'lum bir mas'uliyatli yukni o'z zimmasiga olgan. Jonajon tuproqqa chuqur tomir yoygan, baquvvat va qadimiy Chinor manguilik ramzi, xalqimiz ramzidir.

Oila boshi Ochil buva safari bilan shartli ravishda o'zaro bog'langan qis-salarning har biri mustaqil axloqiy-estetik fikrni oldinga suradi. Hikoyatlar va rivoyatlar esa bu fikrlarni quvvatlab, yanada mustahkamlaydi.

O'tkir Hoshimov **Dunyoning ishlari – 252 b**

O'zbekiston xalq yozuvchisi O'tkir Hoshimovning ushbu kitobi nashr etilganiga ham salkam qirq yil bo'libdi. U shu yillar davomida qayta va qayta nashr etildi va o'ylaymizki, bundan keyin ham kitob holida Sizning qo'lingiz-ga yetib boradi.

Yozuvchi kitobida oddiy o'zbek ayolining barcha jihatlarini oddiy va sod-da tilda juda ham tushunarli tarzda yoritib berolgan. Shu sababli ham mazkur asarni «onalar haqida nasriy qo'shiq» deb aytish mumkin. Qo'shiq bo'lgan-da ham ta'sirchan va o'yg'a toldiradigan. Aslida ona muqaddas va bebahodir. Agar uni tenglash mumkin bo'lsa faqat vatanga tenglashadi. Vatan esa aziz va muqaddas.

Aziz kitobxon! Aziz hamda muqaddas onalarimiz haqidagi ushbu kitobni sizga ham ilindik. O'ylaymizki, u Sizning kitob javoningizdan munosib o'rin egallaydi.

Ernest Seton-Tompson **Yovvoyi yo'rg'a – 348 b**

Kanadalik adib Seton Tompsonning «Yovvoyi yo'rg'a» kitobida mushuklar, quyonlar, tulkilar, bo'rilar, ayiqlar, otlar... deyarli barcha - barcha jonivorlar obrazi bor.

Kitob yetti yashar kitobxon uchun ham, yetmish yashar kitobxon uchun ham birday suyukli, birday ardoqli.

Pirimqul Qodirov

Avlodlar dovoni – 724 b

Sizga taqdim qilayotgan ushbu kitobimizda yozuvchi P. Qodirovning tarixiy asari ikki boburiyzoda haqida. Humoyun va uning o'g'li Akbar hukmronligi davrida ichki va tashqi siyosiy vaziyatlar, farzandning otanaga bo'lgan munosabatlari, mehr-muhabbat tuyg'ulari ifodalangan ushbu asarni katta qiziqish bilan o'qiy siz degan umiddamiz.

Odil Yoqubov

Ulug'bek xazinasini – 432 b

O'zbekiston xalq yozuvchisi Odil Yoqubovning "Ulug'bek xazinasini" nomli asari siz o'quvchilarga yaxshi tanish. Asarda bobokalonimiz Muhammad Tarag'ay Ulug'bekning shaxsiy hayoti, fojiaiy qismati haqida hayajon bilan hikoya qilinadi.

Abdulla Qodiriy

O'tkan kunlar – 476 b

Abdulla Qodiriyning aytishicha: «Bu kitobni bir marta emas, besh marta o'qish kerak. Shunda siz turmushni, tarixni, siyosatni, odobni va tilni o'rganasiz». Hurmatli o'quvchi, mana, qo'lingizga yana «O'tkan kunlar» asarini oldingiz bu safar ham ushbu kitobni bir olam taassurot bilan o'qib chiqishingizga aminmiz.

Chingiz Aytmatov

Asrni qaritgan kun – 428 b

Yozuvchi Chingiz Aytmatov barcha asarlarida bo'lgani kabi, mazkur asarida ham o'z usul-an'anasiga sodiq holda muayyan hayotiy voqealar tasvirini rivoyatlar fonida tasvirlaganki, asarni o'qiganimizda, hayot turmush tasviri qayerdan boshlanadi-yu, hayratomuz taxayyul ramzlari, fantastika qayerda tugashini bilmay qolamiz.

Adibning "Asrni qaritgan kun" romani ma'naviy-ruhiy poklanish pallasida insonga o'z-o'zini anglash darsidan saboq berishi, shubhasiz.

Roman qahramonlari sizni biz, voqealar esa o'tmishimiz va bugunimizdir.

Abdulla Qodiriy

Mehrobdan chayon – 320 b

Adabiyot – xarakterlar, obrazlar xazinasidir. Abdulla Qodiriy o‘zbek adabiyoti obrazlar dunyosini xarakterlar galeriyasi bilan boyitdi. Adibning “Mehrobdan chayon” romanidagi xarakterlarning har biri o‘z qiyofasi, o‘z taqdiri, o‘z tirikchiligi, o‘z maishati bilan bilishga arzigulik siymolardir.

Abdulla Qodiriy kitobxon uchun sehrgar san’atkor, adiblar uchun ijodiy mezon muallifidir.

Chingiz Aytmatov

Oq kema – 172 b

Ushbu asar so‘z zargari Chingiz Aytmatovning ijod namunasidan tarkib topdi. Yana bir ko‘ngilga yaqin kitobning dunyoga kelishi va uni miriqib o‘qish imkoni Sizga muborak bo‘lsin, aziz o‘quvchi.

O‘tkir Hoshimov

Daftar hoshiyasidagi bitiklar – 296 b

Ushbu kitob muallifining sinchkov kuzatuvlari, uy-kechinmalari, armonlari, istehzoli va tabassumli xulosalari asosida dunyo yuzini ko‘rgan bo‘lib, unda falsafiy fikrlar bilan birga Vatanimiz boshiga tushgan og‘ir kulfat – «o‘zbek ishi», «paxta ishi» degan qatag‘on yillari to‘g‘risidagi ma‘lumotlar go‘zal lavhalarda tasvirlangan. Siz aziz o‘quvchilar kitobdan o‘rin olgan lavhalar bilan tanishar ekansiz, sho‘ro zamonining ba‘zi hunarlaridan nafrat-lanib, bugungi mustaqillik kunlarimiz qadriini his etasiz deb umid qilamiz.

Muqimiy

Sayohatnoma – 196 b

Badiiy asar xoh u nazmda bo'lsin, xoh nasrda, o'quvchining ma'naviy olamini boyitadi, dunyoqarashini shakllantiradi. Mazkur to'plamga kiritilgan asarlar ham, Siz azizlarning tafakkur ko'lamingizni kengaytirishga va hayotga butunlay boshqa nigoz bilan boqishga undaydi, degan umiddamiz.

Fozil Yo'ldosh o'g'li

Alpomish – 544 b

Jahon madaniyati tarixida asrlar davomida muhim ahamiyatga ega bo'lgan «Alpomish» dostoni o'zbek xalq dostonchiligining eng sara yodgorligidir. O'n asrdan buyon avloddan-avlodga o'tib kelayotgan qadimiy bu doston mard o'zbek xalqi qalbiga donishmandlik, haqiqat go'ylik, adolat g'oyalarini singdiruvchi qahramonlik qo'shi g'idir. Asarning bosh qahramon-lari Al pomish va Barchinoy bo'lib, ular chaqqonlik, botirlik va jasorat, o'z xalqiga sadoqatlilik singari eng oliyjanob insoniy fazilatlarga ega. Dostonda ifodalangan udum va an'analar o'zbek xalqining milliy ruhini aks ettirganligi bilan asarning qadr-qimmatini yanada oshirib, o'quvchilarni o'ziga jalb etadi.

Adabiy-badiiy nashr

Rabindranat Tagor
NUR VA SOYALAR

Sergey Yesenin
Xurosonda bir darvoza bor

To'ra Sulaymon
Gul bir yon, chaman bir yon

Muhammad Yusuf
Lolaqizg'aldoq

Matbaachilar guruhi *Salohiddin Nuriddinov, Abror Akbarov*
Badiiy muharrir *Shuhrat Odilov*
Texnik muharrir *Sibayeva Yekaterina*
Musahhih *Dilorom Boymirzayeva*
Kompyuterda sahifalovchi *Bobur Tuxtarov*

Nashr. lits. AI № 290. 04.11.2016

Bosishga 2018-yil 29-mayda ruxsat etildi.

Bichimi 84x108 ^{1/32} Times New Roman garniturasida.

Ofset bosma. 13,44 shartli bosma toboq. 6,81 nashr tobog'i.

Adadi 5000 nusxa. 289 raqamli buyurtma.

Bahosi shartnoma asosida.

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining

G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa

ijodiy uyida chop etildi.

100128. Toshkent, Labzak ko'chasi, 86.

Telefon: (371) 241-25-24, 241-48-62, 241-83-29

Faks: (371) 241-82-69

www.gglit.uz info@gglit.uz

Tagor, Rabindranat

Nur va soyalar. Hikoya S. Yesenin – Xurosonda bir darvoza bor /T. Sulaymon; Gul bir yon, chaman bir yon / M. Yusuf; Lolaqizg‘al-doq. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – 152 b.

**UO‘K 821.21+398-22
KBK 84 (5XIN)**

17500

Rabindranat Tagor
NUR VA SOYALAR

Sergey Yesenin
**XUROSONDA
BIR DARVOZA ROR**

To'ra Sulaymon
**GUL BIR YON,
CHAMAN BIR YON**

Muhammad Yusuf
LOLAQIZG'ALDOQ

ISBN 978-9943-5150-3-1

9 789943 515031